

Utjecaj pandemije COVID-19 na malo gospodarstvo u turizmu u Republici Hrvatskoj

Lukša, Petra

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Economics and Business / Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:148:579151>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-ShareAlike 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Dijeli pod istim uvjetima 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-31**

Repository / Repozitorij:

[REPEFZG - Digital Repository - Faculty of Economics & Business Zagreb](#)

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Specijalistički diplomski stručni studij „Ekonomika Poduzetništva“

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA MALO GOSPODARSTVO U
TURIZMU U REPUBLICI HRVATSKOJ**

Diplomski rad

Ime i prezime studenta: Petra Lukša, 0067488967

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Kosjenka Dumančić

Zagreb, lipanj 2021. godine

Sveučilište u Zagrebu

Ekonomski fakultet

Specijalistički diplomski stručni studij „Ekonomika Poduzetništva“

**UTJECAJ PANDEMIJE COVID-19 NA MALO GOSPODARSTVO U
TURIZMU U REPUBLICI HRVATSKOJ**
**THE IMPACT OF THE COVID-19 PANDEMIC ON SMALL ECONOMY
OF TOURISM IN THE REPUBLIC OF CROATIA**

Diplomski rad

Ime i prezime studenta: Petra Lukša, 0067488967

Mentor: Izv.prof.dr.sc. Kosjenka Dumančić

Zagreb, lipanj 2021. godine

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je diplomski rad / seminarski rad / prijava teme diplomskog rada isključivo rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu, a što pokazuju korištene bilješke i bibliografija.

Izjavljujem da nijedan dio rada / prijave teme nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog izvora te da nijedan dio rada / prijave teme ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem, također, da nijedan dio rada / prijave teme nije iskorišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

Petra Luleša

(vlastoručni potpis studenta)

15.06.2021.

(mjesto i datum)

STATEMENT ON THE ACADEMIC INTEGRITY

I hereby declare and confirm by my signature that the final thesis is the sole result of my own work based on my research and relies on the published literature, as shown in the listed notes and bibliography.

I declare that no part of the thesis has been written in an unauthorized manner, i.e., it is not transcribed from the non-cited work, and that no part of the thesis infringes any of the copyrights.

I also declare that no part of the thesis has been used for any other work in any other higher education, scientific or educational institution.

Petra Luleša

(personal signature of the student)

15.06.2021.

(place and date)

SADRŽAJ:

1. UVOD.....	1
1.1. Predmet i cilj rada.....	1
1.2. Izvori podataka i metode istraživanja	1
1.3. Sadržaj i struktura rada	1
2. OBILJEŽJA MALOG GOSPODARSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	3
2.1. Pojmovno određenje malih i srednjih trgovačkih društva	4
2.2. Kriterij za definiranje subjekata malog gospodarstva	5
2.3. Značaj malih i srednjih trgovačkih društva za gospodarstvo Republike Hrvatske	9
2.3.1. Prednosti malih i srednjih trgovačkih društava	9
2.3.2. Prepreke razvoju malih i srednjih trgovačkih društava	10
2.4. Izvori financiranja malog gospodarstva	12
3. MALO GOSPODARSTVO U TURIZMU REPUBLIKE HRVATSKE	19
3.1. Obilježja i karakteristike malog gospodarstva u turizmu	19
3.2. Turizam kao ključni gospodarski sektor	21
4. ANALIZA UTJECAJA PANDEMIJE COVID-19 NA MALO GOSPODARSTVO U TURIZMU U REPUBLICI HRVATSKOJ.....	27
4.1. Turizam u Republici Hrvatskoj prije pandemije	28
4.2. Turizam u Republici Hrvatskoj u vrijeme pandemije Covid-19.....	31
4.2.1. Globalna pandemija Covid-19	32
4.2.2. Turistička ponuda i potražnja u Hrvatskoj u vrijeme pandemije.....	34
4.2.3. Preporuke za sprječavanje infekcije Covid-19 u turističkom sektoru Republike Hrvatske	38
4.2.4. Potpore malom gospodarstvu usmjerene na turizam.....	43
4.3. Usporedba turističkih pokazatelja Republike Hrvatske iz 2019. i 2020. godine	46
5. ZAKLJUČAK	58
POPIS LITERATURE:	60
POPIS SLIKA	63
POPIS TABLICA.....	63

1. UVOD

1.1. Predmet i cilj rada

Predmet i cilj ovog diplomskog rada bit će analiza utjecaja pandemije Covid-19 na malo gospodarstvo u turizmu u Republici Hrvatskoj, kao jednoj od najsnažnije pogođenih gospodarskih djelatnosti. Analiza će se provesti na temelju turističkih pokazatelja Republike Hrvatske dostupnih putem Internet izvora, uspoređujući do sada najbolju turističku sezonu 2019.-te godine i turističku sezonu 2020.-te godine koja je pretrpjela velike udarce i gubitke uzrokovane pandemijom korona virusa.

1.2. Izvori podataka i metode istraživanja

Radi se o teorijskom radu te je s toga većina informacija i podataka koji su u radu istaknuti prikupljena putem sekundarnih izvora. Prilikom izrade ovog rada korištena je dostupna literatura koja je vezana uz temu rada, a prije svega se ovdje podrazumijevaju stručni članci, te statistički podaci dostupni na stranicama Državnog zavoda za statistiku i službenim stranicama Ministarstva turizma Republike Hrvatske. Svi podaci su prikupljeni putem knjiga, članaka i internetskih stranica.

1.3. Sadržaj i struktura rada

Ovaj rad sastoji se od pet poglavlja, od čega je prvo poglavlje uvodni dio rada. U njemu je naveden cilj rada i glavni predmet rada, te je opisana struktura rada. Drugo poglavlje obrađuje pojam i osnovna obilježja malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, a uz navedeno govori se o kriterijima za definiranje malih i srednjih trgovačkih društava te prednostima i preprekama sa kojima se trgovačka društva susreću tijekom svog razvoja. U trećem poglavlju opisuje se malo gospodarstvo u turizmu Republike Hrvatske i zašto se baš turizam smatra ključnim gospodarskim sektorom. Kroz četvrto poglavlje radi se analiza utjecaja pandemije Covid-19 na malo gospodarstvo u turizmu u

Republici Hrvatskoj. U tom poglavlju opisuje se kakav je turizam bio u Hrvatskoj prije i tijekom pandemije, kakva je bila ponuda i potražnja u Hrvatskoj u doba pandemije, navode se preporuke za sprječavanje infekcije te mjere koje je država usmjeravala na malo gospodarstvo u turizmu. Na samom kraju četvrtog poglavlja je usporedba turističkih pokazatelja iz 2019. godine, koja se smatra rekordnom godinom u turizmu ikada, i 2020 godine. pogođene pandemijom korona virusa. U petom, završnom poglavlju, daje se zaključak o utjecaju pandemije Covid-19 na malo gospodarstvo u Republici Hrvatskoj u sektoru turizma.

2. OBILJEŽJA MALOG GOSPODARSTVA U REPUBLICI HRVATSKOJ

„Zbog rješavanja ratnih, tranzicijskih i privatizacijskih problema, Republika Hrvatska je relativno dugo zanemarivala potrebe sektora maloga gospodarstva. Postavši svjesna njegova značenja u suvremenim, svjetskim okvirima, a time i u Hrvatskoj, tek je 2002. godine pristupila donošenju zakonske regulative u kojoj će mala i srednja trgovačka društva nalaziti svoje uporište. Ključni korak bio je donošenje Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva. Tim su se Zakonom uredile osnove za primjenu poticajnih mjera gospodarske politike usmjerenih razvoju, restrukturiranju i tržišnom prilagođavanju maloga gospodarstva, te osnivanje Hrvatske agencije za malo gospodarstvo.“¹ (Kresan Škrabić i Banković, 2008.)

Prema Zakonu o poticanju razvoja malog gospodarstva, koji je donio Hrvatski sabor na sjednici 13. ožujka 2002. ciljevi razvoja malog gospodarstva su: ²

- povećanje zapošljavanja,
- povećanje izvoza i prilagodba svjetskom tržištu,
- povećanje učinkovitosti, kvaliteta i konkurentnosti malog gospodarstva,
- istraživanje, razvoj i primjena suvremenih tehnologija i inovacija,
- povećanje broja subjekata u malom gospodarstvu,
- poticanje djelatnosti koje ne zagađuju okoliš.

Kada govorimo o malom gospodarstvu možemo reći da ono ima veliki utjecaj na cjelokupno gospodarstvo pojedine zemlje jer upravo ono stimulira privatno vlasništvo, potiče poduzetničke sposobnosti, ima pozitivan utjecaj na zapošljavanje te pridonosi povećanju proizvodnje i izvoza. Upravo zbog toga, malo gospodarstvo treba podržavati i određenim mjerama poticati njegov daljnji razvoj.

Mornar A. (2019.) u svom radu navodi „da bi se omogućio daljnji razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj potrebno je uz pomoć države i institucija, koje pomažu razvoju malih i srednjih trgovačkih društva, otkloniti glavne prepreke razvoju kao što su korupcija, ograničeni

¹ Kresan Škrabić I., Banković M., (2008.): Malo gospodarstvo u Hrvatskoj i ulazak u Europsku uniju, str. 59

² Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, čl. 4

izvori financiranja, pravna i zakonska ograničenja te im osigurati povoljne tržišne preduvjete i stimulatívne programe kreditiranja.“³

U sektor malog gospodarstva ubrajamo mikro, mala i srednja trgovačka društva za koja se smatra da su, na individualnoj bazi, ranjivija od velikih poduzeća.

2.1. Pojmovno određenje malih i srednjih trgovačkih društva

Trgovačka društva su gospodarski subjekti koji sudjeluju u gospodarskom životu čitave zajednice te se osnivaju radi ostvarivanja profita kroz obavljanje određenih gospodarskih djelatnosti. Obavljanjem tih djelatnosti, društva stupaju u poslovne odnose s drugim fizičkim i pravnim osobama te stvaraju prava i obveze koje moraju ispunjavati.

Trgovačko društvo je pravna osoba čiji zakonski okvir i osnivanje regulira i uređuje Zakon o trgovačkim društvima koji se sastoji od niza odredbi koje predstavljaju prisilne norme koje društva ne mogu mijenjati i prilagođavati sebi već se primjenjuju onako kako glase.

Prema Zakonu o trgovačkim društvima, čl. 4. „trgovačko društvo svojstvo pravne osobe stječe upisom u sudski registar, a svojstvo pravne osobe gubi brisanjem društva iz registra. Prema čl.3.st.5. trgovačko društvo može se osnovati za obavljanje gospodarske ili bilo koje druge djelatnosti.“⁴ Za svoje obveze društvo odgovara cijelom svojom imovinom, a imovina trgovačkog društva nije imovina vlasnika već društvo posjeduje svoju imovinu koja je odvojena od njegovih članova. Trgovačko društvo može se osnovati kao društvo osoba ili društvo kapitala, a spomenuta društva okarakterizirana su različitim značajkama i osobinama pa se tako zakonima definiraju karakteristike svakog tipa društva, a zainteresirani mogu izabrati onaj tip društva koji im najviše odgovara.

Glavni pokretač razvoja suvremenog gospodarstva svake zemlje su mala i srednja trgovačka društva koja se prema mišljenju Rajsman M. i Petričević N. (2013.) „svakodnevno suočavaju sa problemima i uvjetima nemilosrdne tržišne utakmice obilježene velikim brojem bankrota i

³ Mornar A. (2019.), Uloga i značaj malih i srednjih poduzeća u razvoju hrvatskog gospodarstva, Završni rad, Split: Ekonomski fakultet - Sveučilište u Splitu, str. 2

⁴ Barbić J. (2020.), Zakon o trgovačkim društvima, Zagreb: Organizator, str. 101

financijskih problema.“⁵ Republika Hrvatska u tome nije iznimka jer upravo mala i srednja trgovačka društva u Republici Hrvatskoj čine temelj našega gospodarstva, a to nam govori i podatak da sektor malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj čini čak 99% svih registriranih poslovnih subjekata. Upravo spomenuti poslovni subjekti u značajnoj mjeri doprinose hrvatskom gospodarstvu, osiguravaju većinu radnih mjesta te samim time smanjuju nezaposlenost, a služe i za unaprjeđenje i razvoj vještina radnika i poduzetnika.

Također, sposobnost i mogućnost brze reakcije na promjene tržišta čine ovaj sektor iznimno važnim za cjelokupno gospodarstvo zemlje.

2.2. Kriterij za definiranje subjekata malog gospodarstva

U teoriji, zakonodavstvu i gospodarskoj praksi ne postoji točna definicija za podjelu trgovačkih društva na mala, srednja i velika, a kao razlog tomu uzima se u obzir što svaka zemlja ima različitu definiciju malih, srednjih i velikih trgovačkih društava. No ipak, postoje neki osnovni kriteriji na temelju kojih se mala i srednja trgovačka društva klasificiraju i razlikuju od velikih trgovačkih društava. Neki od kriterija klasifikacije i razvrstavanja trgovačkih društva su kvantitativni, a neki kvalitativni. Kriteriji se vrlo često međusobno nadopunjuju te na taj način trgovačka društva mogu efikasnije upućivati na značaj određenog poslovnog subjekta u gospodarstvu. Kriterij koji će biti izabrani za klasifikaciju trgovačkog društva ovisi o specifičnosti ekonomije i stupnju gospodarskog razvoja zemlje. U nastavku je tablični prikaz kvantitativnih i kvalitativnih kriterija razvrstavanja poduzeća.

⁵ Rajsman M., Petričević N., Marjanović V., (2013.), Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik, str.250

Tablica 1. Kriterij razvrstavanja poduzeća

KVANTITATIVNI	KVALITATIVNI
Broj zaposlenih Ukupni prihod Ukupna aktiva	Grana industrije Tržišni udio Javna odgovornost Kotiranje na tržištu kapitala Pravni status Vlasnička struktura Broj kupaca i dobavljača

Izvor: Žager, K. I suradnici 2009, Računovodstvo malih i srednjih poduzeća, Mikrorad, Zagreb, str. 12

Prema Rajsman M., Petričević N. i Marjanović V. (2013.) „u većini zemalja uzimaju se u obzir najmanje tri osnovna kvantitativna kriterija koja se koriste:

- godišnji prosjek zaposlenih
- zbroj bilance nakon odbitka gubitka
- godišnji prihod od prodaje.“⁶

Kriteriji definiranja i razvrstavanja subjekata malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj definirani su Zakonom o poticanju razvoja malog gospodarstva i Zakonom o računovodstvu.

Prepoznajući važnost i značaj malih i srednjih trgovačkih društava za razvoj cjelokupnog gospodarstva Republike Hrvatske, 2002. godine donesen je Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva koji sadrži niz poticajnih mjera gospodarske politike usmjerenih na osnivanje, razvoj i poslovanje malog gospodarstva.

„Malo gospodarstvo u smislu Zakona o poticanju razvoja malog gospodarstva čine subjekti koji:

- zapošljavaju prosječno godišnje manje od 250 radnika,
- u poslovanju su neovisni,

⁶ Rajsman M., Petričević N., Marjanović V., (2013.): Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik, str. 250-263

- ostvaruju ukupni godišnji promet do 60.000.000,00 kuna, ili imaju zbroj bilance ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu ako su obveznici poreza na dohodak, u vrijednosti do 30.000.000,00 kuna.“⁷

„Subjektima malog gospodarstva smatraju se fizičke i pravne osobe koje samostalno i trajno obavljaju dopuštene djelatnosti radi ostvarivanja dobiti odnosno dohotka na tržištu.“⁸

„Prema veličini u smislu ovoga Zakona razlikuju se mikro, mali i srednji subjekti malog gospodarstva:

- Mikro subjekti malog gospodarstva su fizičke i pravne osobe koje prosječno godišnje imaju zaposleno manje od 10 radnika,
- Mali subjekti malog gospodarstva su fizičke i pravne osobe koje prosječno godišnje imaju zaposleno manje od 50 radnika te ostvaruju ukupni godišnji promet do 16.000.000,00 kuna, ili imaju zbroj bilance ako su obveznici poreza na dobit, odnosno imaju dugotrajnu imovinu ako su obveznici poreza na dohodak, u vrijednosti do 8.000.000,00 kuna
- Srednji subjekti malog gospodarstva su fizičke i pravne osobe koje godišnje imaju zaposleno više od 50 radnika te im je ukupni godišnji promet veći od 16.000.000,00 kuna ili zbroj bilance, odnosno dugotrajna imovina u vrijednosti većoj od 8.000.000,00 kuna.“⁹

„Malo gospodarstvo u smislu hrvatskog Zakona o računovodstvu čl.5.st.1 dijeli se na mikro, mala i srednja trgovačka društva, a ovisno o pokazateljima utvrđenim na zadnji dan poslovne godine koja prethodi poslovnoj godini za koju se sastavljaju financijski izvještaji. Pokazatelji na temelju kojih se razvrstavaju trgovačka društva su iznos ukupne aktive, iznos prihoda i prosječan broj radnika tijekom poslovne godine.

Mikro trgovačka društva su ona društva koja ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- ukupna aktiva 2.600.000,00 kuna
- prihod 5.200.000,00 kuna
- prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 10 radnika

⁷ Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, čl.2 st.1

⁸ Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, čl.2 st.2

⁹ Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, čl.3

Mala trgovačka društva su ona društva koja nisu mikro i ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- ukupna aktiva 30.000.000,00 kuna
- prihod 60.000.000,00 kuna
- prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 50 radnika

Srednja trgovačka društva su ona društva koja nisu ni mikro ni mala te ne prelaze granične pokazatelje u dva od sljedeća tri uvjeta:

- ukupna aktiva 150.000.000,00 kuna
- prihod 300.000.000,00 kuna
- prosječan broj radnika tijekom poslovne godine – 250 radnika.“¹⁰

¹⁰ Zakon o računovodstvu, čl.5

2.3. Značaj malih i srednjih trgovačkih društva za gospodarstvo Republike Hrvatske

Iz dostupnih tržišnih analiza, Bistričić A. i Agatić A. (2021.) smatraju da „Republici Hrvatskoj ne nedostaje poduzetničke inicijative, poduzetničkog duha i želje za uspjehom. Dakako, poduzetnicima bi trebalo pružiti potporu od ideje do realizacije poduzetničkog pothvata jer njihov osobni uspjeh koristi cijelom društvu. Upravo zbog takvog načina razmišljanja proizlazi i geslo Europske unije o malom gospodarstvu: „Putting small business first“ ili „Prije svega mala poduzeća“. Najvažniji segment poduzetničkog djelovanja u Republici Hrvatskoj kao i u svijetu je malo gospodarstvo.“¹¹

Mala i srednja trgovačka društva smatraju se pokretačem ekonomskog rasta, skupom inovativnih rješenja i dostignuća te rješenja nezaposlenosti koja traje već godinama, a čine i potencijalni izvor pokretačke energije koja može značajno doprinijeti kvaliteti hrvatskog gospodarstva. Svaka ideja, pa i ona najmanja, koja kroz uspješnu realizaciju postaje veliki posao daje priliku za daljnji razvoj nekog trgovačkog društva, ali i potiče razvoj cjelokupnog gospodarstva. U nastavku ovog dijela rada osvrnuti ćemo se na prednosti malih i srednjih trgovačkih društava te prepreke sa kojima se susreću tijekom svog rada.

2.3.1. Prednosti malih i srednjih trgovačkih društava

Mnoga provedena istraživanja pokazuju nam kako vlasnici malih i srednjih trgovačkih društava smatraju da će svojim napornim radom zaraditi više novaca i da će biti sretniji u svom malom privatnom poslovanju nego u nekom velikom trgovačkom društvu. Kao neke od prednosti pokretanja malog trgovačkog društva i poticanja privatnog poduzetništva smatraju se - poduzetnik radi i bavi se onim poslom kojega voli i želi raditi, ima mogućnost ostvarivanja neograničenih profita, ima potpunu slobodu prilikom mijenjanja stvari i donošenja poslovnih odluka, u potpunosti može iskorištavati svoje potencijale te u konačnici poduzetnik sam preuzima kontrolu nad svojom vlastitom sudbinom.

¹¹ Bistričić A., Agatić A. (2021.): Značaj poslovanja malih i srednjih poduzeća u gospodarstvu Republike Hrvatske i gospodarstvima zemalja Europske unije, Pomorski fakultet u Rijeci, Rijeka, str. 146

Kao što je već navedeno jedna od velikih prednosti pokretanja malih i srednjih trgovačkih društava je preuzimanje kontrole nad vlastitom sudbinom da posjedovanje društva pruža vlasniku slobodu i mogućnost postizanja svojih ciljeva te izaziva sve vlasnikove vještine, sposobnosti i njegovu kreativnost.

„Dok mnogi ljudi svoj posao smatraju dosadnim, neizazovnim i nedovoljno uzbudljivim, većina vlasnika na posao i igru gleda kao na sinonime. Poduzetnik svoje trgovačko društvo rabi kao instrument vlastita samo ispunjenja jer posjedovanje društva izaziva sve poduzetnikove vještine, sposobnosti i kreativnosti. Vlasnici malih i srednjih trgovačkih društava često su najcjenjeniji članovi svojih zajednica. Mala i srednja trgovačka društva svoje poslovanje temelje prije svega na povjerenju i obostranu poštenju, a njihovi vlasnici uživaju povjerenje i priznanje svojih potrošača. Vitalna uloga u poslovnim sustavima i značajan utjecaj na razvoj cjelokupne nacionalne ekonomije još su jedna nagrada za rad poduzeća i njihovih vlasnika. Vlasnici trgovačkih društava svoj posao ne smatraju istinskim poslom, a najuspješniji odabiru onu djelatnost za koju imaju najveći interes i u kojoj najviše uživaju, odnosno slijede savjet Harveya McKaya: „Pronađite posao koji volite i nećete trebati raditi ni dana“.¹² (Škrtić i Mikić, 2011.)

2.3.2. Prepreke razvoju malih i srednjih trgovačkih društava

Škrtić i Mikić (2011.) navode da „posjedovanje trgovačkog društva pruža mnoge prednosti i mogućnosti, svi koji ulaze u bilo kakav oblik vlastitog poslovanja moraju biti svjesni potencijalnih nedostataka i prepreka sa kojima se treba suočiti:

- nesigurnost dohotka,
- rizik od gubitka uloženog kapitala,
- nedefinirano radno vrijeme i naporan rad,
- niska kvaliteta života za vrijeme uspostavljanja poslovanja,
- visoka razina stresa,
- neograničena odgovornost,

¹² Škrtić M., Mikić M. (2011.), Poduzetništvo, Zagreb, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 33

- obeshrabrenje.“¹³

Otvaranje i vođenje trgovačkog društva vlasniku ne daje jamstvo i ne garantira da će zaraditi dovoljno novaca za opstanak na tržištu rada. Prilikom pokretanja novog poslovanja vlasnici trgovačkih društava vrlo često se susreću s raznim financijskim problemima i žive na temelju prethodne uštedevine, a kao razlog tome je nepostojanje redovitog dohotka i vrlo često posljednje mjesto na listi plaćanja.

Prema autorima Škrtić i Mikić (2011.) „pokretanje vlastitog poslovanja može biti vrlo pozitivno iskustvo, no istodobno i vrlo stresno. Većina vlasnika u svoje društvo ulaže znatne količine kapitala koji se često temelji na njegovoj cjelokupnoj imovini odnosno hipotekarnom kreditu. Propast trgovačkih društava istovremeno za vlasnika predstavlja financijski i psihološki slom, što u konačnici rezultira visokom razinom stresa i zabrinutosti. Također, većina trgovačkih društava se u poslovanju susreće sa brojnim problemima za čije rješavanje vlasnici nemaju dovoljno znanja te donesene odluke imaju direktan utjecaj na uspjeh ili neuspjeh društva, ali i sudbinu ljudi uključenih u poslovanje. Vlasnici društava vrlo brzo shvate da su oni i njihovo društvo kao jedno te da pokretanje vlastita poslovanja zahtjeva posvećenost, disciplinu i upornost što vrlo često od vlasnika zahtjeva danonoćni rad, odnosno 10-12 sati na dan, šest ili sedam dana u tjednu. Mnogi od njih ulaze u vlastito poslovanje misleći kako posjeduju trgovačko društvo, a tek kasnije otkrivaju da društvo posjeduje njih.“¹⁴

Svaki uspješan osnivač i vlasnik trgovačkog društva mora imati na umu da ga poteškoće na koje nailazi prilikom poslovanja ne smiju obeshrabriti već samo motivirati da ono što radi, radi još bolje.

¹³ Škrtić M., Mikić M. (2011.), Poduzetništvo, Zagreb, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 33-34

¹⁴ Škrtić M., Mikić M. (2011.), Poduzetništvo, Zagreb, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 34

2.4. Izvori financiranja malog gospodarstva

Prikupljanje novčanih sredstava za pokretanje vlastitog trgovačkog društva veliki je izazov za svakog novog poduzetnika, a svakodnevne promjene na tržištu samo otežavaju taj cijeli proces.

S problemom financiranja, prilikom ulaska u novi posao, najviše se susreću oni poduzetnici u „manje privlačnim“ industrijama i oni koji se nalaze na samom početku poduzetničke pustolovine. Mogućnosti pronalaženja izvora financiranja za malo gospodarstvo u Hrvatskoj su raznovrsne. Trgovačka društva mogu pokucati na mnoga vrata kao što su banke, leasing kuće, državne agencije i drugi. Banke se teško odlučuju na financiranje novih poduzetničkih ideja jer najčešće poduzetnici ne mogu osigurati odgovarajuće kolaterale odnosno zamjenu ukoliko nisu u mogućnosti platiti banci obveze koje prema njoj duguju. S druge strane, niti spomenuti fondovi rizičnog kapitala najčešće nisu zainteresirani za ulaganja u nove poduzetničke ideje jer se za njih uglavnom radi o vrlo malenim iznosima. U takvoj situaciji poduzetnik je prisiljen potrebna financijska sredstva potražiti na više adresa, odnosno koristiti se kombinacijom više različitih izvora financiranja.

Škrtić M. i Mikić M. (2011.) smatraju da „poduzetnici pri odabiru financiranja trebaju usmjeriti pozornost na sljedeće faktore:

- pravni oblik poslovanja (trgovci pojedinci ne mogu dobiti pristup vlasničkom kapitalu jer ne postoji mogućnost prodaje udjela u poduzeću),
- faza životnog ciklusa poduzeća,
- priroda sredstava za koje je potrebno financiranje (stalna sredstva, obrtna sredstva, imovina, izvoz) – u slučaju stalnih sredstava financiranje se većinom obavlja vlasničkom glavnicom, a izvor financiranja najčešće se nalazi u udjelu poduzetnika (u obliku dionica) u poduzeću ili osobnim kreditima poduzetnika ili njihovih partnera. Navedeno služi za pokrivanje početnih troškova poslovanja ili u fazi razvoja i ekspanzije za razvoj novog proizvoda. Za razliku od stalnih sredstava, obrtna se sredstva pokrivaju kratkoročnim kreditiranjem i služe za pokrivanje troškova poslovanja i često nabavu voznog parka. Financiranje imovine provodi se srednjoročnim i dugoročnim financiranjem (tri do deset godina), služi za nabavu postrojenja, strojeva, opreme, pri čemu treba paziti da uvjeti kreditiranja odgovaraju (ili su kraći) očekivanu životnom vijeku predmetne imovine. Pri financiranju izvoza poduzetnik

treba obratiti pozornost na potencijalne probleme koje čine fluktuacija tečaja, uvjeti i sigurnost naplate.“¹⁵

Tablica 2. Financijske potrebe malih i srednjih trgovačkih društava i upotreba sredstava

Malo poduzeće treba			
Stalni kapital	Obrtni kapital	Financiranje imovine	Financiranje izvoza
za početak razvoj i ekspanzija inovacije refinanciranje	- jaz dužnik / kreditor - sezonske fluktuacije - kratkoročna imovina	- postrojenja i strojevi - oprema i namještaj - zgrade - vozila	- rast putem međunarodne trgovine
Za to mu je potrebno			
Vlasnička glavnica	Kratkoročno financiranje (do 3 godine)	Srednjoročno i dugoročno financiranje	Izvozno financiranje
Izvori			
-osobna investicija -institucije rizičnog kapitala -javni sektor -javno financiranje vlasničke glavnice	-klirinške banke -financijske ustanove -poduzeća za faktoring -poduzeća za lizing -javni sektor	-klirinške banke -institucije rizičnog kapitala -mirovinski fondovi -osiguravajuća društva -financijske institucije -poduzeća za lizing -javni sektor	-klirinške banke -poduzeća za faktoring -financijske institucije specijalizirane za izvoz -financijske institucije

Izvor: Škrtić M., Mikić M. (2011.): Poduzetništvo, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 254

Višegodišnja klasifikacija izvora financiranja trgovačkih društava obuhvaćala je vlastita i tuđa sredstva. Kako se tržište kapitala razvijalo ta je klasifikacija postala neodgovarajuća obzirom da se gotovo svi izvori financiranja mogu svrstati u drugu spomenutu kategoriju tj. kategoriju tuđih sredstava. U današnje vrijeme teško se može naći neka uobičajena klasifikacija izvora financiranja, a kao najčešće kategorije izvora financiranja smatraju se vlastita sredstva, neformalni investitori, financiranje na temelju zaduživanja, financiranje vlasničkom glavnicom te državni programi financiranja - što će i nama činiti okosnicu prilikom klasifikacije financiranja trgovačkih društava.

¹⁵ Škrtić M., Mikić M. (2011.): Poduzetništvo, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 253

U Hrvatskoj trgovačka društva najčešće koriste *vlastite izvore* financiranja odnosno resurse koji se formiraju u procesu financijskih i gospodarskih aktivnosti samog društva. To je osobito izraženo u sektoru malog gospodarstva, odnosno kod mikro, malih i srednjih trgovačkih društva.

Pri osnivanju trgovačkog društva svaki novi poduzetnik mora prvo pogledati u svoj džep te vidjeti ima li vlastite mogućnosti za pokretanje poslovanja. Iako bi svaki novi poduzetnik u novi posao uložio najradije samo tuđi kapital, banke i ostali investitori traže i zahtijevaju prije svega ulaganje kapitala od strane samih poduzetnika kao znak vjere u novi posao te kako bi smanjili svoj rizik. S obzirom da su poduzetnici najčešće osobe u dobi od 45-55 godina, najveći dio vlastitih sredstava za financiranje nalaze u ušteđevini koju su stvorili tijekom godina svoga rada, a kao zadnju opciju koriste zaduživanje putem minusa na tekućem računu ili kreditiranjem od strane kartičnih kuća.

Kad iscrpe vlastite izvore financiranja, Škrtić M. i Mikić M. (2011.) smatraju da se „poduzetnici okreću svojim *neformalnim investitorima*, obitelji i prijateljima. Za razliku od ostalih investitora, članovi obitelji i prijatelji su često strpljivi i ne miješaju se u samo poslovanje poduzetnika. Jednako tako najčešće se ne sklapaju formalni ugovori, a poduzetnik za posuđena sredstva ne plaća nikakve kamate. Rok povrata posuđenih sredstava često je fleksibilan i prilagođuje se poduzetnikovim mogućnostima, a sama odluka o posuđivanju sredstava ovisi o osobnom povjerenju u poduzetnika kao osobu. U takvu odnosu može doći do sukoba između poduzetnika i obitelji ili prijatelja, a da bi se narušavanje odnosa izbjeglo, poduzetnik mora iskreno i realno prezentirati prilike, mogućnosti, slabosti i prijetnje projekta kao i prirodu rizika investiranja.“¹⁶

Vanjski izvori financiranja obično su okarakterizirani kao „privučena financijska sredstva“, a razlog tomu je dok ne uđu u trgovačko društvo, nemaju status njegova vlasništva i zahtijevaju određene napore i troškove trgovačkih društva da ih privuku. Po dolasku u trgovačko društvo uključeni su u temeljni kapital i dalje su okarakterizirani kao vlastita financijska sredstva.

Vanjski izvori financiranja uključuju financiranje zaduživanjem, financiranje vlasničkom glavnicom te razne državne potpore i programe financiranja.

¹⁶ Škrtić M., Mikić M. (2011.): Poduzetništvo, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 256

Najčešćim oblikom *financiranja zaduživanjem* mikro, malih i srednjih trgovačkih društava u Republici Hrvatskoj smatraju se krediti banaka. Takvo financiranje može biti kratkoročno ili dugoročno, a obilježava ga davanje kolaterala koji služe bankama kao osiguranje naplate potraživanja od trgovačkih društava. Zbog navedenog razloga ovaj oblik financiranja teško se primjenjuje na trgovačka društva koja se nalaze na samom početku životnog ciklusa jer banka želi dokaze o uspješnom poslovanju tog društva, odnosno realne dokaze o stabilnoj prodaji i sposobnosti proizvoda ili usluge da generira adekvatni novčani tok koji će osigurati otplatu kredita. Kratkoročni krediti uglavnom se koriste za obrtni kapital, kupnju inventara, povećanje outputa itd., rok otplate im je do godine dana, a velika prednost im je lakoća odobravanja.

Tablica 3. Kratkoročni kredit kao oblik financiranja malih i srednjih trgovačkih društava

Kratkoročni kredit	
Iznos	pretežito od 10.000,00 kn, maksimalni iznos kredita ovisi o kreditnoj sposobnosti klijenata
Trajanje	do 12 mjeseci
Kamata	fiksna
Osiguranje	mogućnost kombinacije različitih vrsta osiguranja, ovisno o kreditnoj sposobnosti klijenta

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Dugoročni krediti rabe se za pokretanje poslovanja, kupnju imovine i strojeva, izgradnju postrojenja i druge dugoročna ulaganja i investicije, a rok otplate im je dulji od godine dana.

Tablica 4. Dugoročni kredit kao oblik financiranja malih i srednjih trgovačkih društava

Dugoročni kredit	
Iznos	pretežito od 50.000,00 kn, maksimalni iznos kredita ovisi o investicijskom projektu i kreditnoj sposobnosti klijenata
Trajanje	do 15 godina
Kamata	promjenjiva
Osiguranje	moguća je različita kombinacija instrumenata osiguranja, ovisno o kreditnoj sposobnosti klijenta

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

U slučaju da budući vlasnici trgovačkih društava namjeravanju dobivena sredstva putem bankarskih kredita upotrebljavati za visokorizične pothvate, trebali bi se odlučiti za neki drugi oblik financiranja jer banke traže što sigurnije oblike ulaganja.

„U ostale oblike financiranja zaduživanjem ubrajamo trgovačke kredite, faktoring i lizing;

- trgovački kredit je kreditiranje poduzetnika od strane dobavljača, a realizira se putem odobravanja kredita prema ugovoru o isporuci robe uz odgođeno plaćanje, najčešće 30 do 90 dana,
- faktoring kao oblik financiranja zaduživanjem je oblik kratkoročnog financiranja na temelju prodaje kratkoročne, po pravilu, neosigurane aktive poduzeća specijaliziranoj financijskoj organizaciji koja se naziva faktor. Korištenjem faktoringa poduzetnik može povećati svoju likvidnost te smanjiti gubitke zbog nenaplativosti potraživanja,
- lizing označuje oblik financiranja koji se zasniva na ideji da je objekt lizinga bolje koristiti nego kupiti. On omogućuje korisniku da neku opremu ili nekretninu dobije na korištenje za vrijeme koliko mu je potrebna, umjesto da ju kupi. Lizingom, mala i srednja poduzeća mogu pribaviti proizvod i druga dobra bez trošenja vlastitih fondova i bez uzimanja skupih kredita na financijskom tržištu. Nakon isteka lizinga poduzetnik može (ako je ugovorom zaključeno) otkupiti predmet lizinga.“¹⁷ (Škrtić M. i Mikić M., 2011.)

Kao oblik *financiranja vlasničke glavnice* javljaju se fondovi rizičnog kapitala, poslovni anđeli i javno financiranje. Svima im je zajedničko da investitori za dana sredstva od poduzetnika traže vlasnički udio u poduzeću.

Fondovi rizičnog kapitala označuju fondove nekog trgovačkog društva koje upravlja znatnim kapitalom namijenjenim srednjoročnom i dugoročnom investiranju u ona trgovačka društva koja po pravilu ne kotiraju na burzi, a imaju visok potencijal rasta. Oni pružaju poduzetnicima usluge kao što su kapital za početak i razvoj poslovanja, istraživanje tržišta, menadžment konzalting, kontaktiranje s potrošačima i dobavljačima, pomoć prilikom pregovora, pomoć pri zapošljavanju radne snage itd. Fondovi rizičnog kapitala najčešće ulažu u trgovačka društva koja se bave visokotehnološkim djelatnostima kao što su Internet, komunikacije, informatika itd., a nikada ne

¹⁷ Škrtić M., Mikić M. (2011.): Poduzetništvo, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 256-258

kupuju više od 20-40% vlasništva društva jer bi se kupnjom većeg vlasničkog udjela smanjila volja poduzetnika za upravljanje društvom.

Poslovni anđeli mogu se definirati kao bogati pojedinci ili grupe koje nude kapital za financiranje novih trgovačkih društava i njihovog poslovanja. Poslovni anđeli imaju iskustva u poslovanju jer su tijekom svog radnog iskustva stekli mnoga prijateljstva te stvorili veliku bazu kontakata s uspješnim poduzetnicima, bankarima, osiguravajućim društvima, knjigovođama itd. koju koriste kako bi pomogli tim trgovačkim društvima da se postepeno razvijaju i postignu pozitivne financijske rezultate. Ono što ih čini posebnima je da su upravo oni spremni kapital uložiti u mala trgovačka društva i to već u početnoj fazi njihova razvoja.

U nekim situacijama poduzetnici se odlučuju na prikupljanje kapitala putem javne prodaje dionica tj. na javno financiranje. Izlazak na burzu pruža prednosti poput mogućnosti prikupljanja velike količine kapitala, poboljšanje korporativnog imidža, olakšanog pristupa budućim izvorima financiranja, privlačenje i zadržavanje ključnih zaposlenika. Također, izlazak na burzu može imati i mnoge negativne posljedice kao što su dijeljenje vlasništva nad poduzećem, gubitak kontrole, gubitak privatnosti, troškovi javnog financiranja, pritisak radi ostvarivanja kratkoročnih rezultata.

Prema Škrtić M. i Mikić M. (2011.) „sagledavanjem navedenih prednosti i nedostataka javnog financiranja možemo zaključiti da izlazak na burzu poduzetniku prvenstveno omogućuje prikupljanje velike količine kapitala, no ne bez posljedica. Za neke su poduzetnike te posljedice prevelike, odnosno većina poduzetnika u poduzetništvo ulazi radi osamostaljivanja i stvaranja nečeg svog, pa je gubitak samostalnosti u odlučivanju i vođenju poslovanja, dijeljenje vlasništva i osjećaj „polaganja računa“ jednostavno prevelika žrtva koju većina poduzetnika nije spremna dati. Za one poduzetnike koji uživaju u činjenici da njihovo poduzeće prerasta njih same i žele se okušati u nekim drugim izazovima, javno financiranje je dobar put ostvarenja tog sna.“¹⁸

Državni programi financiranja ističu se kao poseban oblik financiranja malog gospodarstva, a obuhvaćaju davanje nepovratnih potpora, subvencioniranje kamata na kredite, davanje jamstva itd. U Hrvatskoj za provođenje programa poticanja malog gospodarstva zadužene su slijedeće institucije:

¹⁸ Škrtić M., Mikić M. (2011.): Poduzetništvo, Sinergija nakladništvo d.o.o., Zagreb, str. 268

- Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva (MINGORP) – svake godine izdaje Operativni plan poticanja malog i srednjeg poduzetništva sa ciljem jačanje konkurentnosti malog gospodarstva, smanjenje administrativnih prepreka, ravnomjeran regionalni razvoj, jačanje poduzetničke klime u društvu, poboljšanje kvalitete poduzetničke infrastrukture i elektroničko poslovanje,
- Hrvatska banka za obnovu i razvoj (HBOR) – nudi niz kreditnih programa koji se provode izravno ili putem poslovnih banaka kako bi se potaknuo razvoj i realizacija poduzetničkih projekata. Glavna značajka takvog financiranja su vrlo niske kamatne stope, a poduzetnici ih mogu ostvariti u području turizma, proizvodnje, poljoprivrede, malog gospodarstvu i zaštiti okoliša i održivu razvoju,
- Hrvatska agencija za malo gospodarstvo (HAMAG) – izdaju jamstva za poduzetničke kredite i bespovratne potpore, zadužena je za razvoj poduzetničke infrastrukture i sufinanciranje konzultantskih usluga,
- Poslovni – informacijski centar Hrvatske (BICRO) – organizira programe kojima se financiraju inovativni tehnološki projekti s ciljem podizanja konkurentnosti domaćih poduzeća i njihovih proizvoda.

3. MALO GOSPODARSTVO U TURIZMU REPUBLIKE HRVATSKE

„Turizam je jedna od rijetkih djelatnosti koja povezuje narode i zemlje svijeta bez ikakvih predrasuda što je jedan od glavnih razloga koji turizmu omogućuje sve brži razvitak. Nekada je turizam bio privilegija samo za odabrani sloj društva, dok je danas turizam dostupan i prosječnom čovjeku, a posljednjih desetljeća postao je sastavni dio životnog obrasca suvremenog čovjeka.“¹⁹ (Galičić V. i Laškarin M., 2016.) Smatra se jako osjetljivom granom gospodarstva, a velik broj faktora koji mogu ostaviti negativne posljedice po sam sektor turizma nisu u domeni čovjeka niti čovjek može utjecati na njih. Možemo reći da se sigurnost svakako smatra jednim od najvažnijih elemenata za siguran boravak u nekoj od turističkih destinacija. Svaki turist koji posjećuje i boravi u određenoj destinaciji želi se osjećati sigurno, opušteno i ugodno tijekom svog odmora. Prirodne katastrofe, bolesti, ratni i politički sukobi samo su neki od elemenata koji mogu imati negativne posljedice po turizam u određenoj državi. Iz toga možemo zaključiti da gospodarstvo bilo koje zemlje diljem svijeta ne smije ovisiti samo o turizmu.

Turizam kao uslužna djelatnost uvelike se razlikuje od ostalih gospodarskih djelatnosti. Glavna karakteristika turističke djelatnosti je visok postotak ljudskog rada u ukupnom outputu, što znači da se radi o radno – intenzivnoj djelatnosti, a upravo se iz tog razloga u turizmu zapošljava velik broj ljudi.

U ovome poglavlju istražuju se neka osnovna obilježja i karakteristike malog gospodarstva u turizmu te će se поближе objasniti zašto je baš turizam ključan gospodarski sektor u Republici Hrvatskoj.

3.1. Obilježja i karakteristike malog gospodarstva u turizmu

Malo gospodarstvo u turizmu pojavljuje se u obliku mikro, malih i srednjih trgovačkih društva kako u privatnom tako i u javnom sektoru. Kada govorimo o malom gospodarstvu u turizmu uzima se u obzir široka lepeza različitih mogućnosti i aktivnosti koje se nude posjetiteljima tijekom njihovog boravka u nekoj određenoj zemlji. Turizam na gospodarstvo Republike Hrvatske djeluje

¹⁹ Galičić V., Laškarin M. (2016.), Principi i praksa turizma i hotelijerstva, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija, str. 70

u nekoliko glavnih područja, a kao one najvažnije možemo izdvojiti ugostiteljstvo koje uključuje hotele i restorane, promet, putničke agencije i trgovinu.

Trgovačka društva u turizmu moraju se stalno prilagođavati promjenama uzrokovanih turbulentnom okolinom. Također, veoma je važno stalno unaprjeđenje ponude i produljenje sezone ukoliko je potrebno kako bi opstanak na tržištu bio moguć. Kako bi se to ostvarilo izrazito veliku važnost imaju određene funkcije malog gospodarstva koje predstavljaju skupine poslovnih zadataka i aktivnosti prisutnih u suvremenom poslovanju. „ Kao najvažnije funkcije smatraju se:

- strateška funkcija – zaslužna za definiranje strategije razvoja trgovačkog društva, odnosno sadrži plan akcija koje trgovačko društvo treba poduzeti da bi ostvarilo viziju, misiju i postavilo strateške ciljeve,
- planska funkcija – osnovna zadaća je izgradnja i donošenje strateškog plana razvoja trgovačkog društva kojim će se usmjeriti aktivnosti svih suradnika i zaposlenika u trgovačkom društvu i donijeti konkretne akcije koje se nastoje poduzeti u poslovanju,
- organizacijska funkcija – osnovna zadaća je uspostavljanje organizacijske strukture poduzeća te međusobnih veza svih članova organizacije i elemenata u poduzeću, čime se doprinosi efikasnijem djelovanju i provođenju zadataka,
- upravljačka funkcija – upravlja svim elementima organizacije i poduzetničkog procesa, odnosno uključuje planiranje, organiziranje rada i poslovanja, upravljanje ljudskim, materijalnim i intelektualnim resursima,
- kontrolna funkcija – vrši nadzor nad provođenjem svih aktivnosti u poduzeću, uspoređuje planiranih i ostvarenih rezultata u poslovnom procesu te provodu korektivne akcije s ciljem ispravljanja pogrešaka i ostvarivanja boljih rezultata.“²⁰ (Cetinski, Milohnić i Perić, 2009.)

Najvažnijom funkcijom malog gospodarstva u turizmu smatra se upravljačka funkcija koju provode najviši članovi poslovnog subjekta te je ona temelj za usmjeravanje trgovačkog društva kao i njegovo buduće poslovanje.

Što se tiče malih i srednjih trgovačkih društava, njihova se važnost za razvoj turističke djelatnosti ogleda kroz:

²⁰ Cetinski V., Milohnić I., Perić M., (2009.): Menadžment malog i srednjeg ugostiteljskog poduzeća, Sveučilište u Rijeci

- mala i srednja trgovačka društva jačaju ona obilježja koja su prepoznatljiva i karakteristična za neku turističku destinaciju u kojoj djeluju (hrana i piće određenog podneblja, arhitektura, jezik, običaji, kultura i dr.),
- mala i srednja trgovačka društva postižu jedinstvenost i originalnost, a imaju i vodeću ulogu u pružanju onog najboljeg,
- poslovanje malih i srednjih trgovačkih društva ima određenu dozu osobnosti,
- brzo se prilagođavaju promjenama na tržištu,
- jačaju i podupiru konkurentnost turističke destinacije, te održavaju njen budući napredak.

Mala i srednja trgovačka društva u turizmu suočavaju se sa dva glavna izazova, a to su ulazak globalnih konkurenata na njihovo tržište u pogledu financija, proizvoda, usluga i izravnih investicija te strateški odgovori lokalnih konkurenata koji reagiraju na povećanu konkurenciju. S ciljem da savladaju navedene izazove mala i srednja trgovačka društva moraju koristiti svoje prednosti. Kao velika prednost mikro, malih i srednjih trgovačkih društva u sektoru turizma smatra se mogućnost brze reakcije i brze prilagodbe na novonastale uvjete u samom procesu poslovanja obzirom da je turizam vrlo nepredvidiva gospodarska djelatnost. S druge strane kao velika mana turističke djelatnosti uzima se to što je turizam većinom sezonski orijentiran što nam pokazuje podatak da se 60% ukupnih noćenja u Republici Hrvatskoj bilježi upravo kroz srpanj i kolovoz.

3.2. Turizam kao ključni gospodarski sektor

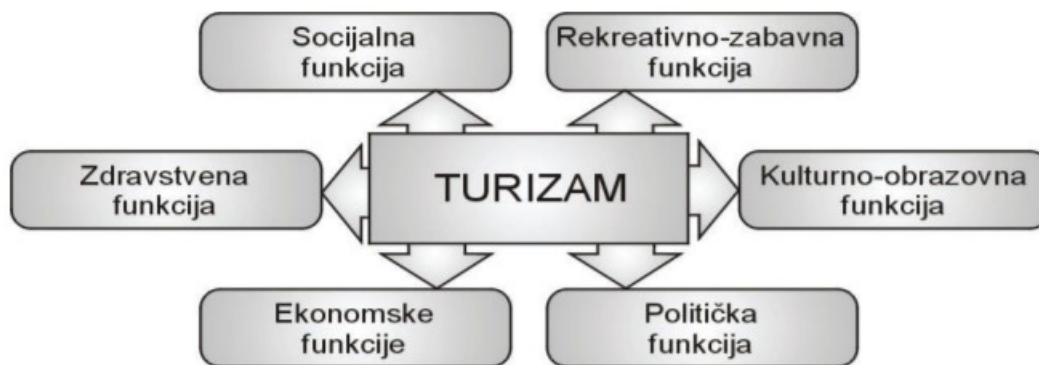
„Turističko tržište je ponajprije tržište usluga, a kao osnovna obilježja turizma navodi se:

- bez putovanja i kretanja ljudi te njihova boravka u turističkim odredištima nema ni turizma,
- putovanje i boravak trebaju biti izvan uobičajene sredine,
- turizam se temelji na dvosmjernom križnom putovanju koje ima definiran vremenski interval,
- svrha putovanja nikada nije stalni boravak ili zapošljavanje u destinaciji,

- u turističkoj destinaciji turisti troše, a ne privređuju.“²¹ (Cetinski V., Milohnić I., Perić M., 2009.)

Radi iznimno velikog broja koristi koje proizlaze iz njegova razvoja, turizam je stekao status izrazito važne komponente nacionalnih gospodarstava u mnogim državama diljem svijeta. Kao takav ima i neke svoje osnovne funkcije koje se dijele na ekonomske i neekonomske, a obuhvaćaju sva djelovanja turizma na čovjeka, društvo, gospodarstvo, prirodu, okoliš i dr. Na slici je prikaz svih funkcija turizma koje uključuju zdravstvene, socijalne, rekreativno-zabavne, kulturno-obrazovne i političke funkcije te ekonomske funkcije kao najvažnije funkcije turizma i njegova djelovanja.

Slika 1. Funkcije turizma

Izvor: <https://repositorij.unin.hr/islandora/object/unin%3A1090/datastream/PDF/view>

Prema autorima Čavlek N. i Bartoluci M. (2011.) „uloga turizma u gospodarskom sustavu proizlazi iz njegovih ekonomskih funkcija, a njihov cilj je usmjeren na ostvarivanje postavljenih ekonomskih ciljeva koje rezultiraju određenim ekonomskim učincima. Neke od temeljnih ekonomskih funkcija turizma su:

- *funkcija zapošljavanja* - čini jednu od najvažnijih ekonomskih funkcija turizma. Najveća vrijednost turizma u pogledu gospodarstva je povećanje zapošljavanja jer se smatra da se s

²¹ Cetinski V., Milohnić I., Perić M., (2009.): Menadžment malog i srednjeg ugostiteljskog poduzeća, Sveučilište u Rijeci

razvojem turizma otvaraju nova radna mjesta koja mogu omogućiti pravilniju raspodjelu dohotka na nekom području i omogućiti ljudima veći i bolji životni standard. Zapošljavanje u turizmu može biti izravno i neizravno. Izravno zapošljavanje čini zapošljavanje u gospodarskim djelatnostima turizma kao što su ugostiteljstvo, turističke agencije, promet i trgovina, a posebno se odnosi na radna mjesta čiji djelatnici dolaze u neposredan kontakt sa posjetiteljima. Neizravno zapošljavanje obuhvaća sve ostale gospodarske djelatnosti čije aktivnosti utječu na razvoj turizma. Ovdje se radi o radnim mjestima u prerađivačkim industrijama, građevinarstvu, itd.,

- *funkcija uravnoteženja platne bilance* - Hrvatska se godinama bori s deficitom robne razmjene s inozemstvom, što je posljedica ukorijenjenih strukturnih problema nacionalnog gospodarstva. Zanimarivanjem takvih problema dodatno se povećavala ovisnost Republike Hrvatske o uvozu robe iz inozemstva, a posljedica toga bila je rast vanjskog duga. Stabilizacijska funkcija turizma očituje se u pokrivanju većeg dijela ostvarenoga deficita koji je nastao kao posljedica robne razmjene s inozemstvom. Turizam prihodima od inozemne potrošnje već dulji niz godina uspješno ublažava negativan učinak robne razmjene Republike Hrvatske s inozemstvom, te tako uspijeva vratiti platnu bilancu u ravnotežno stanje,
- *funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara* - funkcija poticanja međunarodne razmjene dobara očituje se u kretanju prihoda i rashoda robe i usluga na računu tekućih transakcija platne bilance. Kada je riječ o potrošnji inozemnih posjetitelja u Republici Hrvatskoj, tada će sva roba i usluge koje su pri tome prodane dobiti izvozni karakter. Ukoliko su prodana dobra i proizvedena u Republici Hrvatskoj, funkcija dolazi do svog punog izražaja. Potrošnja hrvatskog stanovništva na putovanjima u inozemstvu na svu robu i usluge tretira se kao uvoz robe i dobara u Republiku Hrvatsku i bilježi se u rashode u platnoj bilanci,
- *konverzijska funkcija* - konverzijska funkcija turizma zaslužna je za pretvaranje neprivrednih resursa u privredne. Atraktivna svojstva pojedinih prirodnih resursa mogu se lako ekonomski odrediti u turizmu, dok za pojedine gospodarske grane ti isti resursi nemaju

dobru materijalnu osnovu za pokretanje poslovanja i ostvarivanje ekonomskih učinaka. Konvertiranjem po pravilu nepotrošivih i količinski ograničenih, neaktivnih resursa u one koji ostvaruju konkretan ekonomski učinak, turizam dobiva posebnu važnost za određeno podneblje pa možda čak i presudnu ulogu u stvaranju dohotka i otvaranju novih radnih mjesta,

- *funkcija razvoja gospodarski nedovoljno razvijenih područja* - važna uloga turizma u reguliranju gospodarskih odnosa je i njegova sposobnost u redistribuciji dohotka namijenjenog turističkoj potrošnji i redistribuciji kapitala, koja se još naziva kompenzacijska funkcija turizma. Kada je riječ o prostornoj redistribuciji, kretanje tih tokova prati se na globalnoj, makro regionalnoj i nacionalnoj razini. Tokovi redistribucije dohotka i kapitala na globalnoj ili makroekonomskoj razini ekonomski su zanimljiviji jer znatno utječu na razvoj gospodarstva turistički receptivnih zemalja, dok je u slučaju redistribucije na nacionalnoj razini riječ samo o migraciji novca između regija, koja relativno malo utječe na razvoj nacionalnog, ali sasvim sigurno bitno utječe na razvoj lokalnog gospodarstva.

Najveća turistička područja svijeta ujedno su i gospodarski najrazvijenija, stanovnici tih područja svoje okruženje vrlo često smatraju neadekvatnim za postizanje ravnoteže. Baš zbog toga, kao glavne motive za odlazak na turistička putovanja stanovnici razvijenih zemalja nalaze na onim područjima koja posjeduju suprotna obilježja, odnosno odlaze na mirnija mjesta. Kao posljedica takvog ponašanja javlja se redistribucija dohotka. No, kao posljedica redistribucije dohotka namijenjenog turističkoj potrošnji javlja se i uloga turizma u redistribuciji kapitala u obliku investicija u turističke atrakcije, izgradnju turistički receptivnih kapaciteta i popratne infrastrukture, provedu integracija među gospodarskim subjektima, organizaciju različitih manifestacija od međunarodne važnosti, itd.,

- *funkcija utjecaja turizma na rast dohotka i njegovu preraspodjelu* - domaća potrošnja ne povećava niti smanjuje nacionalni dohodak, što znači da ona ima regionalni učinak preraspodjele dohotka. Važnost se daje inozemnoj potrošnji jer kada turist dolazi na određenu destinaciju, sa sobom nosi novčana sredstva koja je zaradio u domicilnoj zemlji, te ih troši u receptivnoj zemlji. Na temelju toga, dolazi do odljeva novčane mase u emitivnoj

zemlji, što za nju istovremeno znači smanjenje nacionalnog proizvoda, dok se priljev u receptivnoj zemlji ujedno rezultira povećanjem nacionalnog proizvoda.“²²

Neekonomske funkcije turizma nazivaju se još i društvenim funkcijama. Obuhvaćaju onu skupinu funkcija turizma koje ne teže ka postizanju gospodarskih ciljeva i učinaka. Od najznačajnijih neekonomskih funkcija turizma smatraju se zdravstvena, kulturno obrazovna, socijalna i političko-ideološka.

Mikro, mala i srednja trgovačka društva iz sektora turizma imaju izrazito važnu ulogu u cjelokupnom gospodarstvu Republike Hrvatske prije svega jer su velik izvor stvaranja novih radnih mjesta, a također povećavaju kvalitetu i konkurentnost ekonomskog sistema prema modernom svjetskom tržištu. Hrvatska, kao turistička destinacija, svojim posjetiteljima kroz sektor malog gospodarstva pruža niz različitih mogućnosti i aktivnosti kao što su različite kategorije smještaja, nautički turizma, nacionalni parkovi i parkovi prirode, zabavni parkovi, sport i rekreacija, kreativni turizam i slično.

Upravo iz toga proizlazi glavna zadaća turizma kao uslužne gospodarske djelatnosti, a to je zadovoljiti potrebe posjetitelja pružanjem različitih turističkih proizvoda i usluga.

„Kao vodeće potencijalne prednosti Republike Hrvatske u području turizma navodi se slijedeće:

- geostrateški položaj – blizina emitivnih tržišta, sjecište vodećih europskih puteva,
- klimatski uvjeti – mediteranska klima koja pogoduje razvoju kupališnog turizma, ali i ostalih selektivnih oblika turizama,
- Jadransko more, obala i otoci,
- prirodna atrakcijska osnova – zaštićena prirodna baština i nacionalni parkovi
- kulturno-povijesna baština – UNESCO lokaliteti, Amfiteatar u Puli, Dioklecijanova palača, Eufrazijeva bazilika i slično,
- ljudski potencijali – sve intenzivniji naponi u razvoju ljudskih potencijala u turizmu, promicanje cjeloživotnog obrazovanja i usavršavanja i ostalo.“ (Ministarstvo turizma, 2013.)

²² Čavlek N., Bartoluci M. (2011.): Turizam – Ekonomske osnove i organizacijski sustav, Zagreb, Školska knjiga, str.262 – 280.

Hrvatski turizam prije svega čini veliki izvor prihoda za državu. Uzimajući u obzir zadnjih nekoliko godina, prema dostupnim podacima koje je objavila Hrvatska narodna banka na službenim stranicama, možemo vidjeti kako su prihodi od turizma svake godine, uključujući i rekordnu 2019. godinu, bili sve veći, nakon čega u 2020. godini dolazi do velikog pada uzrokovanog pojavom pandemije korona virusa.

U tablici su prikazani podaci od 2014. godine nadalje, te je jasno vidljivo kako se u prihodima od turizma svake godine bilježio postupni rast pa je tako; 2015. u odnosu na 2014. bilježila rast u prihodima od turizma za 7,56%, 2016. u odnosu na 2015. bilježila rast u prihodima od turizma za 8,45%, 2017. u odnosu na 2016. bilježila rast u prihodima od turizma za 9,93%, 2018. u odnosu na 2017. bilježila rast u prihodima od turizma za 6,35%, 2019. u odnosu na 2018. bilježila rast u prihodima od turizma za 4,38%, 2020. u odnosu na 2019. bilježila pad u prihodima od turizma za 41,24%.

Tablica 5. Prihodi od turizma u Republici Hrvatskoj

Prihodi od turizma							
	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.	2019.	2020. (procjena)
BDP (u mil.EUR)	43.060	43.845	45.659	48.462	51.527	53.983	49.070
PRIHODI OD TURIZMA (u mil. EUR)	7.402,3	7.961,9	8.635,0	9.493	10.096,5	10.539,1	4.346,5
UDJEL TURIZMA U BDP-u (u %)	17,2	18,2	18,9	19,6	19,6	19,5	8,9

Izvor: Izradio autor prema: 1) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2014., izdanje 2015. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2015., str 47.
 2) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2015., izdanje 2016. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2016., str 47.
 3) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2016., izdanje 2017. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2017., str 47.
 4) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2017., izdanje 2018. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2018., str 47.
 5) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2018., izdanje 2019. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2019., str 47.
 6) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2019., izdanje 2020. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2020., str 47.
 7) Hrvatska turistička zajednica, Turizam u brojkama 2020., izdanje 2021. Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Zagreb 2021., str 47.

Pored spomenutih pozitivnih efekata turizma, postoje i oni negativni kao što je preopterećenost destinacije posjetima što za posljedicu ima nepovoljan utjecaj na okoliš. To je posebice izraženo kod razvijenih turističkih država poput Italije, Španjolske, Francuske, Grčke i Turske. Osim navedenog, rast cijena proizvoda i usluga u turizmu, rast cijena nekretnina, niska stopa povrata na kapitalna ulaganja i dr. također se ubrajaju u negativne efekte koje turizam ostavlja na gospodarstvo neke zemlje.

4. ANALIZA UTJECAJA PANDEMIJE COVID-19 NA MALO GOSPODARSTVO U TURIZMU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Svjetska pandemija COVID-19 ima nepovoljan učinak na cjelokupno globalno gospodarstvo, a kao što je već ranije spomenuto posebice je stradao sektor turizma. Zabrane međunarodnih putovanja, obavezna izolacija od 14 dana i ostale mjere onemogućile su normalan tijek turističke djelatnosti što predstavlja veliki problem za Hrvatsku za koju, prema podacima iz rekordne 2019. godine, turizam čini oko 25% udjela u cjelokupnom hrvatskom gospodarstvu. Obavezna dezinfekcija ruku pri ulasku u objekte, nošenje maske, smanjenje kapaciteta objekata radi održavanja razmaka kao i ostali posebni uvjeti doneseni od strane stožera civilne zaštite, imali su velik utjecaj na povećanje troškova uz smanjenje prihoda.

Do velikih gubitaka u poslovanju došlo je kako kod velikih tako i kod malih trgovačkih društava, no ipak najveći strah od propasti imala su upravo mala trgovačka društva koja nemaju veliku količinu kapitala u rezervama. Na samom početku pandemije, zahvaljujući brzom reakciji Vlade Republike Hrvatske, privremeno je spašeno malo gospodarstvo, uključujući i sektor turizma. Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO) udvostručila je sredstva, uz minimalnu kamatu, za kredite malih i mikro trgovačkih društava. Trgovačka društva koja dokažu da su pogođena pandemijom koronavirusa, kao i sva ona društva kojima je rad bio zabranjen tj. privremeno obustavljen, ostvarila su pravo na naknadu za zaposlenike sufinanciranu od strane države, u iznosu od 4.000,00 kn. Također, Hrvatska udruga banaka najavila je „kako banke neće poduzimati mjere prisilne naplate duga te će razmatrati i odobravati zahtjeve za odgodu plaćanja kredita za sve građane i poduzetnike čiji je bonitet ozbiljno narušen zbog posljedica

epidemije koronavirusa.“²³ (Sočković, 2021.) Navedene mjere nisu dugog vijeka te su poduzetnici prisiljeni razmišljati o budućnosti i na koji način će svoje poslovanje održati likvidnim.

„Iako različite krize obilježavaju gospodarski razvoj mnogih zemalja posljednjih nekoliko desetljeća, COVID-19 kriza šokirala je cijeli svijet. Dosad zabilježene krize, bez obzira na njihove uzroke, većinom su bile regionalnog karaktera i predviđenog trajanja, no ova je kriza – globalna kriza – i kriza koja još uvijek ne posustaje. Stoga se otvaraju brojna pitanja o opstanku pojedinih djelatnosti i aktivnosti, oporavku, mogućim razvojnim scenarijima, najutjecajnijim faktorima, te održivom razvoju i transformacijama društva i gospodarstva koje takav razvoj nužno traži. Turizam je jedna od pandemijom najviše pogođenih gospodarskih aktivnosti, a s obzirom na doprinos hrvatskoj ekonomiji, razumljiv je interes naše javnosti za njezin što brži oporavak.“²⁴ (Čorak i Gjurašić, 2021.)

U ovom dijelu rada cilj je detaljnije objasniti utjecaj pandemije koronavirusa na sektor turizma u Republici Hrvatskoj od samog početka do danas, kakva je bila turistička ponuda i potražnja u vrijeme pandemije te navesti preporuke i potpore donesene od strane države u svrhu suzbijanja pandemije COVID-19. Na kraju rada biti će prikazana usporedba najvažnijih turističkih pokazatelja iz 2019. i 2020. godine.

4.1. Turizam u Republici Hrvatskoj prije pandemije

Razvoj turizma jednako se odvija u zemljama koje se nalaze uz toplu mora kao i u onim zemljama u kojima je popularan planinsko-skijski turizam. Hrvatski turizam bilježi dugogodišnji razvoj i zavidan rast, osobito kroz zadnjih nekoliko godina, ako izuzmemo 2020. godinu kada je sektor turizma uvelike bio pogođen korona krizom.

Republika Hrvatska, kao jedna od najpoželjnijih turističkih odredišta na Mediteranu, ima dugu turističku povijest i velike razvojne mogućnosti. Da bi se razumjela uloga i značaj turizma za Hrvatsku, potrebno je razmotriti povijest razvoja turizma kao i sve resurse kojima hrvatski turizam danas raspolaže. Povijest turizma u Hrvatskoj seže od sredine 19. stoljeća, a sam razvoj prikazan

²³ Sočković K. (2021.): Mala poduzeća najviše će biti pogođena posljedicama epidemije, dostupno na <https://privredni.hr/mala-poduzeca-najvise-pogodena-koronavirusom>, 23.08.2021.

²⁴ Čorak S., Gjurašić M. (2021.), COVID-19: Prijetnja i prilika za HR turizam, Institut za turizam, Zagreb, str 4.

je kroz nekoliko faza. Prva faza obuhvaćala je razdoblje prije I. Svjetskog rata kada država nije pridodavala veliku važnost turizmu te je razvoj bio prepušten domaćem stanovništvu. Razvoj turizma prvo je započeo u kontinentalnom dijelu, a tek kasnije se proširio i na primorsko područje. Druga faza obuhvaća razdoblje između dva svjetska rata. U tom razdoblju Hrvatska je počela prepoznavati koristi od turizma te počinje raditi na jačanju turističkih organizacija, investirati u smještajne kapacitete i poboljšavati prometne veze. Treća faza obuhvaća razdoblje nakon Drugog svjetskog rata do 1990. godine, a razdoblje u vrijeme Domovinskog rata smatra se četvrtom fazom razvoja turizma. Ratna događanja u državi imala su velike negativne posljedice za turizam kao što su pad turističkih noćenja i pad turističke potražnje. Duži vremenski period bio je potreban kako bi se sve vratilo u prijašnje stanje te da se turizam nastavi razvijati istim tokom kao i prije rata. Kao zadnja faza razvoja turizma u Republici Hrvatskoj smatra se razdoblje nakon završetka rata pa sve do danas. Turizam se nakon rata suočavao sa brojnim posljedicama, ali bez obzira na naslijeđeni teret, Hrvatski turizam je pokazao svoju održivost, a sve zahvaljujući snazi i interesu inozemnog tržišta te atraktivnosti zemlje.

U tablici 6. prikazani su osnovni pokazatelji razvoja turizma od 1980. do 2015. godine. Na temelju dostupnih podataka koji su prikazani u tablici jasno je vidljivo kako je turizam Republike Hrvatske kroz svoju povijest bilježio stalne poraste kroz osnovne pokazatelje, a koji se odnose na broj postelja, broj turista i broj noćenja. Postupni porast bilježio se sve do 90.-tih godina, kada su događaji u Hrvatskoj koji su uslijedili sa početkom Domovinskog rata, narušili daljnji razvoj turizma. Nakon 2000. godine turizam se polako počinje vraćati na staro. Rast se bilježi svake iduće godine kroz sve osnovne pokazatelje, a sve do 2019. godine koja se smatra rekordnom godinom u turizmu Republike Hrvatske.

Tablica 6. Osnovni pokazatelji razvoja turizma

Osnovni pokazatelji razvoja turizma								
	1980.	1985.	1990.	1995.	2000.	2005.	2010.	2015.
Broj postelja (u 000)	692	820	863	609	710	909	910	1.029
Broj turista (u 000)	7.929	10.125	8.498	2.438	7.136	9.995	10.604	14.343
Broj noćenja (u 000)	53.600	67.665	52.523	12.885	39.183	51.421	56.421	71.605

Izvor: Turizam u brojkama 2020., Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, izdanje 2021.

U nastavku su prikazani i opći podaci o Republici Hrvatskoj, koja je danas jedna od najposjećenijih i najvažnijih turističkih destinacija Sredozemlja.

Tablica 7. Opći podaci o Republici Hrvatskoj

Opći podaci o Republici Hrvatskoj	
Površina ukupno	88.073 km ²
Površina kopna	56.594 km ²
Površina mora	31.479 km ²
Stanovništvo	4,28 mln
Glavni grad	Zagreb (0,8 mln stanovnika)
Dužina obale	6.278 km
-dužina kopnenog dijela obale	1.880 km
-dužina otočkog dijela obale	4.398 km
Broj otoka, otočića, hridi i grebena	1.244
-broj otoka i otočića	602
-broj hridi i grebena	642
Dužina cestovne mreže	26.958,5 km

Izvor: Turizam u brojkama 2020., Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, izdanje 2021.

Tijekom godina Hrvatska kao turistička destinacija dobiva niz priznanja, a neka od njih su:

- 2005. godine Lonely Planet Hrvatsku je proglasio najboljom turističkom destinacijom,
- 2006. godine magazin National Geographic Adventure Hrvatsku je proglasio najboljom turističkom destinacijom,
- 2012. godine Travel Leaders, vodeća kompanija za prodaju putovanja u Sjedinjenim Američkim Državama, Hrvatsku je proglasila međunarodnom top destinacijom za područje Europe,
- 2015. i 2016. godine, prema istraživanjima internetske stranice teflSearch, Hrvatska je bila najpoželjnija destinacija za odmor na svijetu.

Sva navedena priznanja imala su pozitivan utjecaj na daljnju promidžbu Republike Hrvatske kao turističke destinacije.

4.2. Turizam u Republici Hrvatskoj u vrijeme pandemije Covid-19

Pandemija koronavirusa, koja je zahvatila cijeli svijet pa tako i Republiku Hrvatsku, ostavila je mnoge negativne posljedice po sektor turizma te prethodila jednom od težih perioda daljnjeg razvoja turističke djelatnosti. Prvi slučaj zaraze uzrokovan virusom COVID-19 u Hrvatskoj zabilježen je 25. veljače 2020. godine. Nakon toga, zbog svakodnevnog porasta novo zaraženih osoba virusom COVID-19, stožer civilne zaštite Republike Hrvatske na dnevnoj bazi donosio je niz odluka i mjera u cilju sprječavanja širenja infekcije korona virusom. Ključnu ulogu za turizam u vrijeme pandemije imale su odluke o zabrani prekograničnih prijelaza čime je stranim turistima onemogućen ulazak u zemlju. Zbog straha od naglog porasta broja novo zaraženih osoba tokom novogodišnjih blagdana, stožer civilne zaštite Republike Hrvatske, 23. prosinca 2020. donosi odluku o zabrani napuštanja mjesta prebivališta i stalnog boravka te uvodi stroge propusnice za među županijska kretanja. Stožer civilne zaštite službeno je objavio da to nije odluka kojom se uvode propusnice, već zabranjuju putovanja i posjeti. Propusnice su služile za neodgodive slučajeve, a poanta je bila da se građani suzdrže putovanja i proslava.

„Bilo je očekivano kako će broj turista u Hrvatskoj u 2020. godini biti drastično manji nego 2019. i niza godina prije jer mnogi ljudi nisu bili u mogućnosti poduzimati turistička putovanja. Oni koji su ipak imali mogućnosti za putovanje, iz straha zbog mogućeg ponovnog širenja virusa i pogoršanja svog imovinskog stanja, bili su orijentirani na putovanje po vlastitoj državi ili eventualno najbližem susjedstvu. U tom je kontekstu Hrvatska s jedne strane bila u vrlo nepovoljnoj situaciji zbog male domaće potražnje, ali je s druge strane u prednosti zbog lokacije blizu glavnih europskih tržišta, lako dostupnih osobnim automobilskim prijevozom.“²⁵ (Klarić, 2020.)

Nakon skoro godine dana konstantne borbe sa bolesti uzrokovane virusom COVID-19, Europska Unija je nakon pozitivne preporuke Europske agencije za lijekove, 21. prosinca 2020. godine odobrila prvu vrstu cjepiva od kompanije BioNTech/Pfizer, a cijepljenje protiv bolesti COVID-19 započelo je već 27. prosinca 2020. godine. Pronalazak cjepiva imao je pozitivan utjecaj na cjelokupno globalno gospodarstvo, što će tek biti vidljivo u skorijoj budućnosti, a iznimno velik

²⁵ Klarić, Z. (2020): Širenje koronavirusa u svijetu i hrvatski turizam, Institut za turizam, Zagreb, str. 3., dostupno na: http://www.itzg.hr/files/file/RADOVI/2020/COVID-19/Klari%C4%87-Z_2020.pdf, 27.08.2021.

utjecaj dolazak cjepiva na tržište imao je na sektor turizma što je jasno vidljivo na primjeru Republike Hrvatske kada se uspoređuje godina 2020. i ipak uspješnija 2021. godina. Zahvaljujući procjepeljivanju stanovništva na tržište dolaze i tzv. „Covid putovnice“ koje ponovno omogućuju međunarodna putovanja i normalniji tijek društvenog života.

4.2.1. Globalna pandemija Covid-19

Pandemija COVID-19, poznatija pod nazivom koronavirus, pojavila se krajem prosinca 2019. u kineskom gradu Wuhanu u kineskoj provinciji Hubei, preciznije na gradskoj tržnici Huanan Sea Food Wholesale Market gdje se prodaju morske i druge životinje. Već u siječnju 2020. pandemija je zahvatila NR Kinu i naglo se proširila diljem svijeta. Pandemija uzrokovana virusom COVID-19 nakon Kine snažno je pogodila Europu, a potom i Sjedinjene Američke Države. Od Europskih zemalja koronavirusom je među prvima bila zahvaćena Italija gdje je u jako kratkom razdoblju došlo do velikog broja oboljelih te je uslijedio gotovo identičan scenarij koji se događao u kineskom gradu Wuhan.

Kineski oftamolog Li Wenliang prvi je uočio simptome gotovo identične SARS-u kod svojih pacijenata. Svoje mišljenje dijelio je sa kolegama putem društvenih mreža, a ubrzo su se informacije o novom virusu počele širiti putem interneta nakon čega ga je komunistička vlast NR Kine okrivila za širenje lažnih i netočnih informacija te su mu zabranili bilo kakvo daljnje informiranje javnosti o novom koronavirusu. Krajem 2019. godine kineska vlada objavila je da je u gradu Wuhan zabilježen povećani broj oboljelih od upale pluća te kako svi oni koji boluju od tada nepoznatog virusa imaju simptome poput otežanog disanja, kašlja i povišene tjelesne temperature. Samo mjesec dana nakon „07. siječnja 2020.“, kineske zdravstvene vlasti i službeno su priopćile otkriće novog koronavirusa povezanog sa slučajevima virusne upale pluća u Wuhanu. Li Wenliang preminuo je 7. veljače 2020. godine, a kao uzrok njegove smrti navodi se upravo virus COVID-19 kojeg je i sam prvi detektirao.²⁶

S obzirom da je broj oboljelih u Kini imao nagli porast, kineska vlada je u borbi sa koronavirusom, kako bi suzbila i što prije spriječila širenje pandemije, poduzela niz epidemioloških mjera kao što su zatvaranje tržnica, uvođenja karantene u Wuhanu i drugim gradovima diljem Kine, obustavio se

²⁶ Pandemija COVID-19, (2021.), dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pandemija_COVID-19, 05.09.2021.

međunarodni zračni prijevoz, ali i svi drugi oblici prijevoza unutar Kine, a provodila se i masovna dezinfekcija svih javnih površina. Unatoč svim poduzetim epidemiološkim mjerama bolest se vrlo brzo počela širiti i na druge kineske pokrajine, ali i izvan Kine. Prvi slučaj zaraze koronavirusom izvan Kine zabilježen je 30. siječnja 2020. godine.

Od prvog dana cijela situacija povezana sa ovim virusom bila je nepredvidiva, a s druge strane sve se odvijalo ubrzanim tempom. U početku se činio kao bezazlen virus, no zbog posljedica koje je počeo ostavljati, Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) je već u ožujku 2020. proglasila pandemiju koronavirusa te je istu klasificirala kao javnozdravstvenu prijetnju od međunarodnog značaja, a razlog toga je brzina širenja epidemije i velikog broja nepoznanica u vezi novog virusa. Pandemijom se smatra velika svjetska epidemija, gdje se bolest ubrzano širi u različite krajeve svijeta. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji pandemija koronavirusa je infektivna bolest dišnih puteva pod službenim nazivom SARS – CoV-2. Najboljom zaštitom od ove bolesti smatra se držanje distance među dvije ili više osoba, izbjegavanje velikih okupljanja, pranje i dezinfekcija ruku. U samo nekoliko mjeseci cijeli svijet morao se prilagoditi novonastaloj situaciji koju je prouzročila globalna pandemija COVID 19.

Kao što je već spomenuto, u Kini i većini ostalih zemalja diljem svijeta prva reakcija je bila zatvaranje granica u potpunosti, no kako su dani prolazili ljudi su se postepeno prilagođavali situaciji i usklađivali novi način života sa onim starim. Ekonomija diljem cijelog svijeta se morala nastaviti razvijati, zdravstvo baviti i drugim problemima osim koronavirusa, a također bilo je važno omogućiti putovanja i slično. Kao najugroženija gospodarska grana smatra se turizam, uključujući putničke agencije i zrakoplovne kompanije.

Dok je cijeli svijet pokušavao suzbiti pandemiju koronavirusa, znanstvenici i virolozi su aktivno radili na pronalasku cjepiva kako bi usporili i zaustavili širenje bolesti. Kao što je već ranije navedeno, 21. prosinca 2020. godine odobrena je prva vrsta cjepiva od kompanije BioNTech/Pfizer, a nakon toga odobrena su i iduća cjepiva:

- cjepivo Moderna odobreno je 6. siječnja 2021.
- cjepivo AstraZeneca odobreno je 29. siječnja 2021.
- cjepivo Janssen (Johnson & Johnson) odobreno je 11. ožujka 2021.

Slobodno možemo reći kako je globalna pandemija COVID-19 glavni pokretač velike ekonomske krize sa kojom se već sada bori cijeli svijet, a koja će nažalost i unazaditi cijelo društvo u narednih nekoliko godina. „Kriza je nazvana najvećim ekonomskim, financijskim i društvenim šokom 21. stoljeća, a ekonomski stručnjaci tvrde kako će pandemija imati velike posljedice za gospodarstvo te da će sve skupa trajati i do nekoliko godina.“²⁷

Kako će svijet jednog dana izgledati, hoćemo li se moći vratiti na ono što se nekada smatralo „normalnim“, što nam sve ova kriza donosi u budućnosti, u kojim područjima će biti potrebne brze promjene i kakve nas sve posljedice očekuju – samo su neka od pitanja koja će još dugo ostati bez točnog i potpunog odgovora.

4.2.2. Turistička ponuda i potražnja u Hrvatskoj u vrijeme pandemije

Kada govorimo o turističkim potrebama, odnosno potrebama čovjeka za putovanjem i odmorom, možemo reći da su to one potrebe koje čovjeka vode da napusti na kraće vrijeme mjesto svog stalnog boravka, kako bi posjetio neko drugo mjesto gdje će iskoristiti svoje slobodno vrijeme, upravo na suprotan način od onoga kako bi ga proveli kod svoje kuće odnosno u mjestu svog stalnog boravka.

Turisti tijekom svog putovanja troše novčana sredstva u puno većoj mjeri nego što bi to inače činili. Troškovi odlaze na smještajne objekte, prodavaonice, zabavne i kulturne centre, prijevoz, uslužne objekte i dr., te time čine značajan izvor prihoda gospodarskim subjektima. Iznosi koji su potrošeni u Hrvatskoj, prema mnogim statistikama, značajno su manji od prosječnih iznosa u inozemnim turističkim destinacijama, a upravo su kvaliteta, raznolikost i obujam turističke ponude ključne odrednice potrošnje na određenoj destinaciji, te će o njima ovisiti koliko će vlastitih sredstava turist trošiti.

Na proizvode i usluge koje se nude turistima prilikom njihovog boravka u turističkoj destinaciji valja gledati kao i na svaki drugi proizvod ili uslugu koji postaje objektom ponude i potražnje. Pod time se smatra da previsoke cijene turističkih proizvoda i usluga mogu imati samo štetan utjecaj na potražnju jer svatko vodi računa na koji način i kako će utrošiti svoj novac. Među gospodarskim

²⁷ Pandemija COVID-19, (2021.), dostupno na: https://hr.wikipedia.org/wiki/Pandemija_COVID-19, 05.09.2021.

djelatnostima, koje se smatraju važnim za razvoj i unaprjeđenje turizma na prvom mjestu se nalazi ugostiteljstvo, a posebnu ulogu imaju upravo hoteli koji se trebaju bazirati na što kvalitetniju ponudu kako bi privukli što veći broj turista. Hoteli bi trebali biti moderno opremljeni, a ponuda jela i svih drugih usluga mora biti što raznovrsnija i pristupačnija posjetiteljima. Ravnoteža između navedenih faktora čini glavni uvjet za uspješan razvoj turizma, uz najveću potrebu ikada za inovativnosti i brzom prilagodbom tržišnim promjenama obzirom na novonastalu situaciju sa kojom se susreo hrvatski turizam u 2020-toj godini.

Turistička ponuda Republike Hrvatske raznolika je i bogata. Svaka turistička destinacija razvila je svoju karakterističnu ponudu u skladu sa svjetskom ponudom i vlastitom tradicijom, a kao najznačajnije navode se Istra i Kvarner, Dalmacija, Dubrovnik i dubrovačko područje, Zagreb kao glavni grad te kontinentalna Hrvatska. Kao prednosti turističke ponude Republike Hrvatske smatraju se očuvana prirodna bogatstva, kulturno i povijesno naslijeđe, blaga mediteranska klima, blizina europskih tržišta te mogućnosti aktivnog odmora u ekološki zaštićenim destinacijama.

Kakav je utjecaj pojava korona virusa ostavila na cjelokupnu turističku ponudu Hrvatske kroz 2020. godinu prikazat će se kroz daljnju razradu ove točke.

Među prirodnim bogatstvima Hrvatske najvažnije mjesto zauzimaju more, razvedena obala te mnoštvo otoka, brojne očuvane prirodne plaže, kao i osam nacionalnih parkova (Plitvička jezera, Paklenica, Risnjak, Sjeverni Velebit, Kornati, Mljet, Brijuni i Krka), jedanaest parkova prirode te kulturno povijesno naslijeđe sa spomenicima koji su pod zaštitom UNESCO-a (Dioklecijanova palača u Splitu, Šibenska katedrala, Eufrazijeva bazilika u Poreču). Ono što je uvelike utjecalo na smanjenje turističke ponude na početku same pandemije je bilo zatvaranje vrata nacionalnih parkova, parkova prirode te zabrana posjeta kulturno povijesnim baštinama, kako bi se smanjio protok ljudi i kako bi se smanjile gužve koje su se očekivale na početku proljetne sezone prirodnih atrakcija. 20. ožujka 2020. godine službeno se zatvaraju vrata svih parkova i ostalih prirodnih atrakcija, a na temelju zaključka Vlade Republike Hrvatske o mjerama za pokretanje gospodarskih i drugih djelatnosti i aktivnosti u uvjetima proglašene epidemije bolesti Covid-19, sve navedene destinacije ponovno su otvorile svoja vrata za posjetitelje 11. svibnja 2020. godine.

Također, negativne posljedice pandemije odrazile su se i na kulturne ustanove poput muzeja, kazališta, koncertnih dvorana, kina, knjižnica i sl. Uzevši u obzir ograničenost kretanja i poziv građanima da tijekom pandemije ostanu kod kuće, većina kulturnih institucija i organizacija nudili

su svoje sadržaje putem interneta. Hrvatski muzeji posjetiteljima su nudili mogućnosti virtualne izložbe i 3D virtualne šetnje. Anketa koju je proveo Muzejski dokumentacijski centar u 162 muzeja diljem Hrvatske, daje nam podatke kako su korona virus i zagrebački potres doveli do pada muzejskih posjetitelja od čak 72% što je za hrvatske muzeje povratak dvadeset godina unazad (pad s 5,2 milijuna posjetitelja iz 2019. godine na 1.462.667 posjetitelja tijekom 2020. godine). „Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu sudjelovalo je s 40 online produkcija na svom YouTube kanalu, a gradske knjižnice su tijekom pandemije ponudile usluge posudbe e-knjige putem aplikacije ZakiBook.“²⁸

Blaga mediteranska klima i blizina europskih tržišta čine Hrvatsku poželjnom ljetnom destinacijom. Mala i srednja trgovačka društva koja obuhvaćaju hotele, restorane, barove i apartmane svojim djelovanjem stvaraju turistički proizvod koji utječe na konačno zadovoljstvo turista. Iz tog razloga, svake godine Hrvatska je u ljetnim mjesecima bilježila poraste u svim segmentima turističke ponude, a posebice u broju dolazaka i noćenja turista u komercijalnim smještajnim objektima.

„Ograničenja u putovanjima, zatvaranje granica, propisi o karanteni i donošenje epidemioloških mjera i u Hrvatskoj i svijetu, kako bi se spriječilo širenje zaraze, izravno su utjecali na pad dolazaka turista za 64,2% te pad noćenja za 55,3% u komercijalnom smještaju u 2020. u odnosu na 2019.“²⁹

Kao posljedica obustave putovanja i zatvaranja granica, 07. travnja 2020. godine, Hrvatski sabor donosi odluku o pravu na raskid ugovora i izdavanju vaučera u uvjetima posebnih okolnosti uzrokovanih epidemijom bolesti COVID-19.

Na temelju Zakona o pružanju usluga u turizmu „za neizvršene ugovore o putovanju u paket aranžmanu koju su se trebali izvršiti nakon 1. ožujka 2020., putnik ima pravo na raskid ugovora o putovanju u paket aranžmanu po isteku 180 dana od dana prestanka posebnih okolnosti, a organizatori putovanja za iste putnicima izdaju vaučer. Ako se putnik odluči za povrat sredstva,

²⁸ Kulturna baština u doba Covid-19 krize (2021.), dostupno na: <https://www.poslovni-savjetnik.com/aktualno/kulturna-bastina-u-doba-covid-19-krize>, 05.09.2021.

²⁹ Državni zavod za statistiku, (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., Zagreb, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

organizator mora izvršiti povratu plaćenih sredstava u roku od 14 dana po isteku 180 dana od prestanka posebnih okolnosti.“³⁰

Posljedica zatvaranja ugostiteljskih objekata poput restorana, barova i slično negativno je utjecala i na gastro ponudu Republike Hrvatske. Zahvaljujući njihovoj snalažljivosti i brznoj reakciji te povezivanjem sa dostavnim službama kako što su Wolt, Pauza, Glovo - posjetiteljima je bilo omogućeno i daljnje uživanje u hrani i piću koje nudi Hrvatska.

Slobodno možemo reći kako ova pandemija imala velik utjecaj kako na samu ponudu tako i na potražnju za Hrvatskom kao turističkom destinacijom. Zanimljivo je kako je tijekom tog razdoblja porasla potražnja za luksuznim vilama jer su ljudi zbog straha od moguće zaraze više naginjali takvoj vrsti smještaja gdje su ipak na neki način bili izolirani od ostatka. Domaća turistička agencija Croatia Luxury Rent iznijela je službene podatke o porastu broja turista u luksuznom i izdvojenom smještaju u 2020. godini, koji je bio čak 12 % veći u odnosu na 2019. godinu.

Također, bitno je istaknuti kako je pandemija stvorila dodatnu priliku za ruralni turizam, osobito onaj na kontinentu. Domaći i strani gosti sve više istražuju manje poznate krajeve Hrvatske u potrazi za novim doživljajima mimo sunca i mora. Ministarstvo turizma i sporta, kao i neke druge financijske institucije, iz tog razloga pokreću nacionalnu kampanju za razvoj ruralnog turizma. Na samom kraju ovog diplomskog rada, kroz analizu glavnih turističkih pokazatelja, detaljnije će se prikazati kolika je bila stvarna potražnja za Republikom Hrvatskom kao turističkom destinacijom u 2020. godini te kakve je posljedice pandemija ostavila na istu.

Kao jedna od pomoći za oporavak turizma, koji se smatra najviše pogođenom granom gospodarstva, u veljači 2021. godine predstavljen je projekt „Safe stay in Croatia“. Projekt se smatra važnim kotačićem u promoviranju Hrvatske kao sigurne i poželjne destinacije. Na službenim web stranicama www.safestayincroatia.hr zainteresirana javnost može lako pretraživati sve subjekte turističkog sektora koji nose oznaku Safe Stay in Croatia, pronaći informacije o zdravstvenim i sigurnosnim mjerama kao i pronaći informacije kako postupiti u slučaju sumnje na zarazu virusom COVID-19.

³⁰ Zakon o pružanju usluga u turizmu, čl. 38a

4.2.3. Preporuke za sprječavanje infekcije Covid-19 u turističkom sektoru Republike Hrvatske

Hrvatski zavod za javno zdravstvo tijekom borbe sa pandemijom koronavirusa svakim danom donosi niz preporuka za sprječavanje infekcije u turističkom sektoru Republike Hrvatske.

Neke od najčešćih preporuka sa kojima se svakodnevno susrećemo, a da su vezane uz sve gospodarske djelatnosti jesu:

- Redovito pranje ruku sapunom i vodom ili korištenje dezinfekcijskog sredstva na bazi alkohola,
- Izbjegavanje dodirivanja lica, usta, očiju,
- Izbjegavanje kontakta sa osobama koje imaju povišenu tjelesnu temperaturu, kašalj i/ili kratak dah,
- Držanje fizičke distance od 1.5 metara među osobama,
- Izbjegavanje rukovanja,
- Provjetravanje prostorija i boravak što više na otvorenom,
- Izbjegavanje veće grupe ljudi i javna okupljanja
- Nošenje medicinske maske i rukavica, pogotovo u zatvorenim prostorima te mjestima gdje se okuplja veći broj ljudi.

„Sve preporuke mijenjaju se kako broj zaraženih osoba raste/pada, a konkretno za sektor turizma uz gore navedene preporuke od strane Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, donesene su i slijedeće od kojih je svaka još dodatno uređena;

1. Preporuke za sprječavanje infekcije u ugostiteljskim objektima s terasama i bez njih te u ugostiteljskim objektima u smještajnim kapacitetima

- vidljive obavijesti - za sve djelatnike i posjetitelje na vidljivom je mjestu potrebno postaviti obavijesti o potrebi pridržavanja općih higijenskih mjera i mjera fizičke udaljenosti te nošenju maski za lice ili medicinskih maski u objektu,
- dopušteni broj osoba u prostoru objekta - u prostoru ugostiteljskog objekta dopušta se onoliko osoba koliko ih objekt može primiti na način da korisna površina objekta ima 4 m² površine po svakom gostu

- organizacija rada - u objektima se stolovi do dolaska gostiju drže praznima, a pribor se servira kada gosti sjednu. Preporučuje se jelovnike istaknuti na ulazu ili drugom vidljivom mjestu na odgovarajući način u plastificiranom obliku
- radno vrijeme objekta - preporučuje se da radno vrijeme objekta završi do ponoći
- COVID-redar - okupljanja bilo koje vrste i sadržaja, koja uključuju više od 50 sudionika, moraju imati COVID-redara na svakih 50 okupljenih osoba
- Posebna pravila za posluživanje uzvanika ili samoposluživanje za švedskim stolom
- glasnoća glazbe - glasnoća glazbe, odnosno buka u prostoru regulirana je propisima
- ventilacija unutarnjih prostora obavezna - obavezna je ventilacija unutarnjih prostora, naročito ako nije moguće prirodno prozračivanje
- rezervacija mjesta ili najava dolaska – gosti su dužni unaprijed online rezervirati mjesto u ugostiteljskom objektu
- nema stajaćih mjesta - nema stajaćih mjesta niti visokih stolova ako se za visokim stolovima omogućuje jedino stajanje gostiju oko stola
- dnevno mjerenje temperature gostima
- dnevno mjerenje tjelesne temperature zaposlenika
- čišćenje i dezinfekcija prostora

2. Preporuke za obavljanje djelatnosti pripreme i posluživanja hrane (*catering*) tijekom epidemije COVID-19 - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:

- dostavno vozilo za dostavu catering obroka - unutrašnjost prijevoznog sredstva potrebno je redovno čistiti i dezinficirati nakon svake vožnje, pri čemu je posebno potrebno obratiti pozornost na površine koje se često dodiruju rukama kao što su kvake na vratima, volan, radna ploča i slično.

3. Preporuke za sprječavanje zaraze bolešću COVID-19 u ugostiteljskoj djelatnosti noćnih klubova i barova – vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:

- rad na otvorenom - preporučuje se, ako postoji mogućnost, organiziranje rada klubova na otvorenom prostoru

- plesni podij – plesni podij u funkciji prostora za ples nije dozvoljen. Na prostoru plesnog podija preporučuje se postavljanje sjedećih mjesta uz uvjet da stolovi budu na udaljenosti od 3 metra
 - dvosmjenski rad – ako je ugostiteljski objekt otvoren i danju, preporučeno je rad organizirati u dvije smjene, na način da između prve i druge smjene bude stanka od minimalno sat vremena koja će se iskoristiti za čišćenje u dezinfekciju površina i prostora te prozračivanje
- 4. Preporuke i upute Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo za osobe koje prelaze državnu granicu Republike Hrvatske**
- za sve osobe koje ulaze u Republiku Hrvatsku iz trećih zemalja, na temelju izuzeća od zabrane prelaska granice obavezan je zdravstveni nadzor uz 14-dnevnu karantenu/samoizolaciju
- 5. Preporuka za rad/boravak na jahtama, brodicama i drugim plovilima tijekom epidemije COVID-19 – vrijede sve već navedene preporuke**
- 6. Preporuke za sprječavanje infekcije u ugostiteljskim objektima s terasama i bez njih te u ugostiteljskim objektima u smještajnim kapacitetima u okviru postupnog ublažavanja restrikcija vezanih uz COVID-19 - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:**
- zaposlenik koji posluhuje gosta na vanjskim prostorima samog objekta - određuje se jedan zaposlenik koji posluhuje unaprijed točno određeni broj stolova kako bi se što više smanjilo miješanje zaposlenika i gostiju
 - nakon odlaska svake skupine gostiju stol, stolice i druge površine koje su gosti dodirivali potrebno je prebrisati dezinficijensom, odnosno ukloniti stolnjake čak i ako nisu vidno zaprljani
- 7. Preporuke za sprječavanje zaraze bolešću COVID-19 tijekom aktivnosti i programa turističkih animatora - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:**
- trajanje aktivnosti u zatvorenom prostoru - probe i aktivnosti moraju organizirati na način da budu vremenski skraćene koliko je to moguće te da se u što većoj mjeri osigura fizičko distanciranje animatora i osoblja

- dezinfekcija opreme - nakon korištenja rekvizita i ostale opreme, po završetku aktivnosti i izvedbe sve je potrebno dezinficirati. Isto se odnosi na svu opremu
 - rad s djecom i osobama starije životne dobi – posebnu pozornost obratiti na održavanje fizičke udaljenosti
- 8. Preporuke za kupanje u moru i kopnenim površinskim vodama tijekom epidemije COVID-19** - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:
- korištenje vode - prilikom boravka u vodi održavati fizičku distancu od 1,5 m
 - uvjeti održavanje higijene sanitarnih čvorova - potrebno je pojačati čišćenje i dezinfekcija sanitarnih prostora svaka dva sata kao i pojačati broj zaposlenika za dnevna čišćenja
 - redoviti monitoring vode za rekreaciju
- 9. Preporuke za rad bazenskih kupališta i vodenih parkova tijekom epidemije COVID-19** - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:
- korištenje vode i kloriranja - održavanje higijenskih uvjeta bazenske vode te osiguravanje neometanog rada uređaja za pripremu vode provodi se na uobičajen način
 - ulazak u bazen - prije ulaza na čisti dio bazenskog kupališta korisnici se obavezno moraju tuširati i proći kroz pred bazen za pranje nogu
 - odredbe za treninge - klubovi vodenih sportova (plivanje, vaterpolo, skokovi u vodu i slično) tokom pripreme za trening pridržavaju se higijenskih mjera koje se odnose na prostore bazenskih kupališta navedenih u ovim preporukama
- 10. Preporuke za rad hotela i iznajmljivača** - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:
- papirnati ručnici i jednokratni materijal – nužno je osigurati dostatnu količinu papirnatih ručnika i ostalih jednokratnih materijala, sredstava i opreme za čišćenje, pranje i dezinfekciju
 - higijena recepcije
 - check-out - savjetovati goste da najave svoje check-out planove unaprijed kako bi se računi mogli pripremiti na vrijeme i izbjeglo zadržavanje na recepciji
 - dizala - postaviti sigurnosne upute, uključujući maksimalan broj gostiju koji je odjednom dozvoljen, ispred i unutar dizala

11. Preporuke za rad kampova i marina

12. Preporuke za rad turističkih agencija

13. Preporuke za rad u djelatnosti prijevoza putnika na linijama zračnog prijevoza - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:

- postavljanje barijera - Ako fizičku udaljenost nije moguće osigurati na drugi način, treba razmotriti postavljanje fizičkih barijera i/ili osoblja na kritičnim mjestima, a osobito na mjestima registracije i kontrole putnika

14. Preporuke i upute kojih su se dužni pridržavati hrvatski i strani državljani koji ulaze u Republiku Hrvatsku i to 14 dana od dana prelaska državne granice – vrijede sve već navedene preporuke

15. Preporuke i upute za hrvatske i strane državljane koji prelaze državnu granicu i ulaze u Republiku Hrvatsku - vrijedi sve navedeno iz preporuke pod brojem 1 uz dodatne preporuke:

- tijekom prvih 14 dana od ulaska u Republiku Hrvatsku izlasci iz smještaja ograničavaju se samo na nužne: obavljanje posla ako se radi o poslovnom razlogu ulaska u Republiku Hrvatsku, obavljanje nužnih aktivnosti uz kontinuirano pojačano provođenje higijenskih mjera
- izbjegavati korištenje javnog prijevoza
- tijekom boravka u smještaju takve osobe same pripremaju hranu, odnosno koriste usluge dostave hrane i pića
- usluge plaćanja obavljaju se bezgotovinskim kartičnim plaćanjem ili on-line uslugama.³¹ (Ministarstvo turizma i sporta, 2021.)

³¹ Ministarstvo turizma i sporta, Informacije o korona virusu vezane uz turistički sektor, dostupno na: <https://mint.gov.hr/aktualno/izdvojeno/informacije-o-koronavirusu-vezane-uz-turisticki-sektor/20947>, 29.08.2021.

4.2.4. Potpore malom gospodarstvu usmjerene na turizam

Kada govorimo o stanju gospodarstva u vrijeme pandemije COVID-19 važno je istaknuti kako je Vlada Republike Hrvatske malim i srednjim poduzetnicima osigurala financiranje i pomoć iz državnog proračuna. Dana 04. veljače 2021. godine donesena je odluka o usvajanju programa dodjele državnih potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVIDa-19.

„Ovaj program predstavlja akt na temelju kojeg će Vlada Republike Hrvatske – Ministarstvo turizma i sporta putem provedbenih tijela Hrvatske banke za obnovu i razvitak (HBOR) i Hrvatske agencije za malog gospodarstvo, inovacije i investicije (HAMAG-BICRO), sukladno Zakonu o državnim potporama, osigurati sredstva za njegovu provedbu i dodjeljivati pojedinačne potpore korisnicima koji ispunjavaju uvjete iz ovog Programa i Privremenog okvira – COVID -19.“³²

„Pandemija COVID-19 prouzročila je ogromnu štetu hrvatskom gospodarstvu i utjecala na bitno pogoršanje uvjeta poslovanja u brojim djelatnostima, pri čemu je među najizloženijima utjecaju krize upravo turistički sektor, kao i sportske djelatnosti zbog niza otkazanih ili na dulje vrijeme odgođenih sportskih aktivnosti. U takvim okolnostima prouzročenima pandemije COVID-19 neophodno je žurno osigurati financijsku podršku države poduzetnicima koji obavljaju djelatnosti u sektoru turizma te poduzetnicima koji obavljaju sportske djelatnosti, a s ciljem ublažavanja posljedice krize na njegovo poslovanje. Stoga su mjere iz ovog programa usmjerene na nadoknađivanje manjka likvidnosti poduzetnicima u financijskim tržištima, a radi osiguranja opstanka, očuvanje zaposlenosti i ublažavanja teškoća u poslovanju za vrijeme trajanja krize te stvaranja preduvjeta za što brži oporavak nakon krize.“³³

„Program se primjenjuje na cijelom teritoriju Republike Hrvatske, a u sektoru turizma odnosi se na slijedeće djelatnosti:

- hoteli i sličan smještaj,
- odmarališta i slični objekti za kraći odmor,
- kampovi i prostori za kampiranje,

³² Odluka o usvajanju programa dodjele državnim potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVID-19, Vlada Republike Hrvatske, 2021., poglavlje I. opće odredbe II.

³³ Odluka o usvajanju programa dodjele državnim potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVID-19, Vlada Republike Hrvatske, 2021., poglavlje I. opće odredbe I.

- ostali smještaj,
- djelatnosti restorana i ostalih objekata za pripremu i usluživanje hrane,
- djelatnost pripreme i usluživanja pića,
- djelatnost putničkih agencija i organizatora putovanja (turoperatora),
- djelatnost organizatora putovanja (turoperatora)
- ostale rezervacijske usluge i djelatnosti povezane s njima,
- djelatnosti zabavnih i tematskih parkova.³⁴

Također, korisnici potpora iz ovog Programa mogu biti i poduzetnici koji obavljaju djelatnosti zdravstvenog turizma u skladu sa Zakonom o zdravstvenoj zaštiti, a koji su uključeni u turističku ponudu te uglavnom ostvaruju prohode izvan sustava javnog zdravstva.

Korisnici mogu ostvariti pravo na državnu potporu pod uvjetom da je njihovo trgovačko društvo pogođeno manjkom likvidnosti i ukoliko su ostvarili velike gubitke u poslovanju koje je uzrokovala pandemija COVID-19, odnosno ako je njihova poslovna aktivnost smanjena ili u cijelosti obustavljena tijekom pandemije te su zbog toga bili suočeni s poteškoćama u poslovanju. Kao primjer tu možemo navesti ugostiteljstvo koje je zasigurno pretrpjelo najviše šokova u poslovanju za vrijeme trajanja pandemije. U više navrata ugostiteljski objekti bili su u potpunosti zatvoreni, a kako bi broj zaraženih opadao i epidemiološka slika se poboljšavala tako su se mijenjale mjere i preporuke za sektor ugostiteljstva. Tako su se ugostitelji osim prisilnog zatvaranja svojih vrata susretali i sa situacijama kada su mogli hranu i piće posluživati samo „to go“ odnosno za van, gosti nisu smjeli boraviti u zatvorenom dijelu prostora već su se morale osigurati otvorene terase za daljnji rad i niz drugih mjera koje su se morale ispoštovati kako bi ugostiteljski objekt mogao pružati svoje usluge.

„Smatra se da poteškoće u poslovanju koje su posljedica pandemije COVID-a19 imaju poduzetnici koji su:

- ostvarili značajan pad poslovnih prihoda u odgovarajućem razdoblju 2020., u odnosu na isto razdoblje 2019. i/ili

³⁴ Odluka o usvajanju programa dodjele državnim potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVID-19, Vlada Republike Hrvatske, 2021., poglavlje I. opće odredbe III.

- ostvarili fizički pad broja noćenja i rezervacija u hotelima i drugim smještajnim objektima, pad posjeta u ugostiteljskim objektima i uslužnim djelatnostima, pad broja putovanja i drugih vrsta aktivnosti karakterističnih za turizam i/ili
- ostvarili fizički pad broja posjetitelja i/ili prevezenih putnika u odgovarajućem razdoblju 2020. u odnosu na isto razdoblje 2019. ili kojima su otkazani ili na duže razdoblje odgođeni ranije ugovoreni poslovi.“³⁵

Ukupan iznos planiranih potpora na temelju Programa iznosi 1.500.000.000,00 kn, a prije svega taj iznos namijenjen je za kredite koje će Ministarstvo turizma i sporta zajedno s HAVOR-om, HAMAG-BICRO-om i poslovnim bankama odobravati putem državnih jamstava poduzetnicima, kako bi se osigurao pristup likvidnosti i održiva gospodarska aktivnost. Kako bi se povoljni krediti što lakše odobravali poduzetnicima, Program predviđa izdavanje državnog jamstva u iznosu od 100% glavnice za mikro, male i srednje poduzetnike. Ukupni iznos kredita po poduzetniku ne smije prijeći:

- dvostruke godišnje rashode korisnika za plaće zaposlenika za 2019. ili za zadnju dostupnu godinu,
- 25% ukupnog prihoda korisnika u 2019,
- ukupni iznos kredita po korisniku može prijeći iznos iz točke 1 i to najviše za 10%, a iznos iz točke 2 za najviše 20% radi pokrivanja potreba za likvidnošću (postojanje potrebe za likvidnošću korisnik mora dokazati u okviru plana likvidnosti kojeg je dužan dostaviti prilikom podnošenja zahtjeva za dodjelu potpore).

Svjesni činjenice da je turistički sektor značajno pogođen pandemijom, Ministarstvo turizma Republike Hrvatske je sve privatne iznajmljivače smještaja u Republici Hrvatskoj, oslobodio plaćanja turističke pristojbe. Cilj mjera koje je donijela Vlada Republike Hrvatske ponajprije je bio ključan za očuvanje radnih mjesta te spriječiti dodatni financijski slom koji je zadesio cjelokupno gospodarstvo na području Republike Hrvatske. Stoga se kao najvažnijom potporom upravo smatra potpora za očuvanje radnih mjesta donesena u lipnju 2020. godine gdje je visina subvencije išla do 4.000,00 kn po radniku.

³⁵ Odluka o usvajanju programa dodjele državnim potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVID-19, Vlada Republike Hrvatske, 2021., poglavlje I. opće odredbe III.

4.3. Usporedba turističkih pokazatelja Republike Hrvatske iz 2019. i 2020. godine

„Ograničenja u putovanjima, zatvaranje granica, propisi o karanteni i donošenje epidemioloških mjera i u Hrvatskoj i svijetu, kako bi se spriječilo širenje zaraze, izravno su utjecali na pad dolazaka turista za 64,2% te pad noćenja za 55,3% u komercijalnom smještaju u 2020. u odnosu na 2019. Nakon što je u 2019. dosegnuta najveća moguća vrijednost od 91 milijun noćenja turista u komercijalnom smještaju u Hrvatskoj, broj noćenja turista u 2020. vratio se na razinu od prije 20 godina.“³⁶ (Državni zavod za statistiku, 2021.)

Na temelju službenih podataka koje je objavio Državni zavod za statistiku usporedit ćemo turističke pokazatelje Republike Hrvatske iz 2019. i 2020. godine na temelju domaćih i stranih turista te vidjeti u kojoj mjeri je pandemija COVID-19 imala negativan utjecaj na sektor turizma.

Tablica 8. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu

	DOLASCI			NOĆENJA		
	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.
UKUPNO	19.566.146	7.001.128	35,8	91.242.931	40.794.455	44,7
Domaći turisti	2.212.658	1.455.849	65,8	7.095.300	5.415.391	76,3
Strani turisti	17.353.488	5.545.279	32,0	84.147.631	35.379.064	42,0

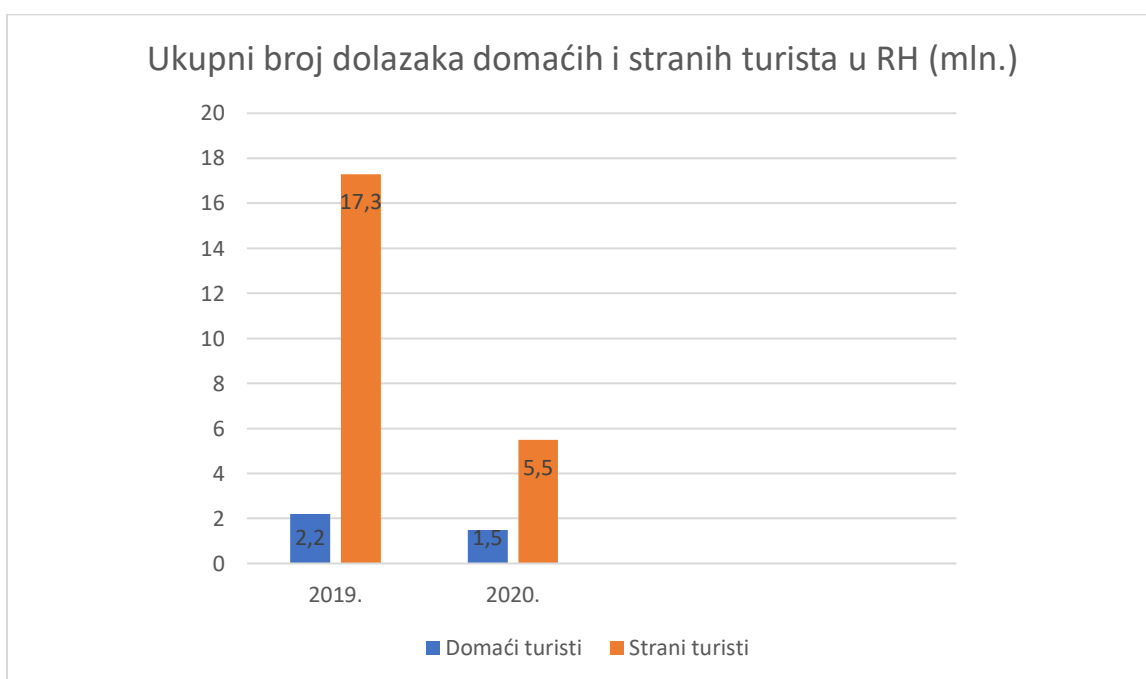
Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

Iz tablice 8. vidljivo je kako u Republici Hrvatskoj turizam živi od stranih posjetitelja. Strani turisti zauzimaju 88,6% u ukupnom broju dolazaka u 2019. godini te 92,2% u ukupnom broju noćenja u 2019. godini, što znači da domaći turisti zauzimaju svega 11,3% u ukupnom broju dolazaka i 7,7% ukupnom broju noćenja u 2019. godini koja se smatra rekordnom godinom u turizmu Hrvatske. Uspoređujući broj dolazaka i noćenja iz 2019. i 2020. godine vidljivo je kako je pandemija korona virusa ostavila negativan utjecaj. Ukupan broj dolazaka turista u 2020. godini od 7.001.128 turista u odnosu na ukupan broj iz 2019. godine od 19.566.146 turista nam daje podatak da je Republika

³⁶ Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

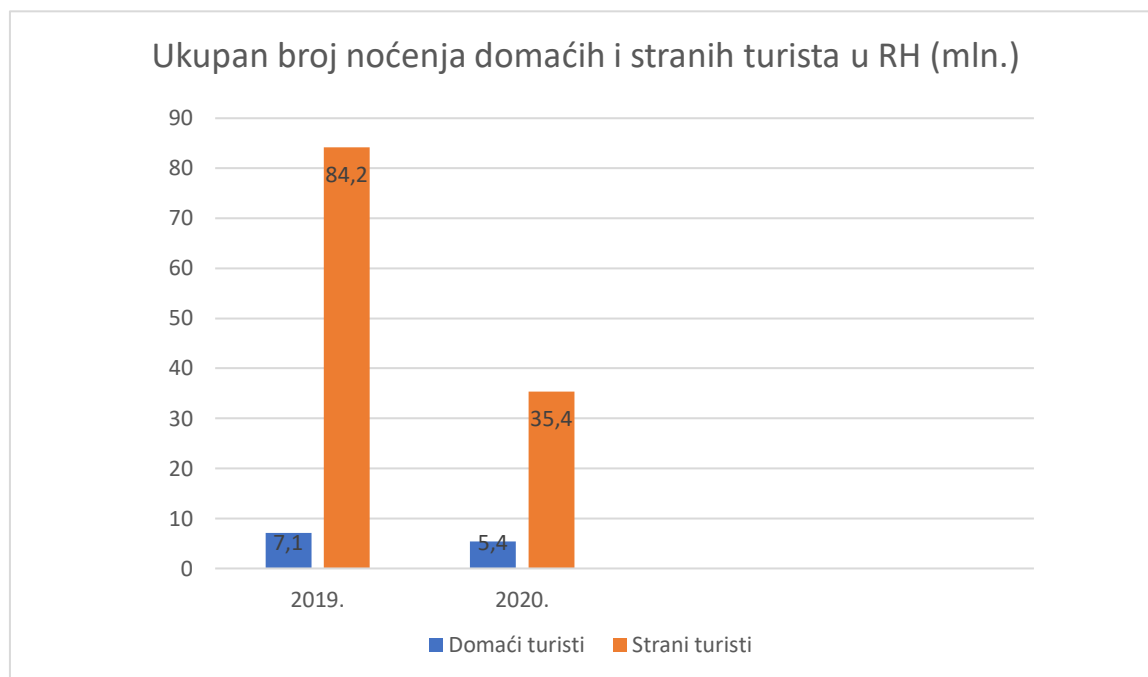
Hrvatska u 2020. godini imala pad od 64,2% u broju ukupnih dolazaka, a ukupan broj noćenja turista u 2020. godini 40.794.455 turista u odnosu na ukupan broj iz 2019. godine od 91.242.931 turista nam daje podatak da je Republika Hrvatska u 2020. godini imala pad od 55,3% u ukupnom broju noćenja. Svi navedeni podaci prikazani su i pomoću grafikona.

Grafikon 1. Ukupan broj dolazaka domaćih i stranih turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Grafikon 2. Ukupan broj noćenja domaćih i stranih turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Tablica 9. Noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu prema načinu dolaska

	INDIVIDUALNO			ORGANIZIRANO		
	2019.	2020.	Indeksi 2020./ 2019.	2019.	2020.	Indeksi 2020./ 2019.
UKUPNO	60.142.142	31.556.155	52,5	31.100.789	9.238.300	29,7
Domaći turisti	5.083.903	4.336.169	85,3	2.011.397	1.079.222	53,7
Strani turisti	55.058.239	27.219.986	49,4	29.089.392	8.159.078	28,0

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

Iz tablice 9. možemo zaključiti kako i domaći i strani turisti više preferiraju individualan način dolaska u Republiku Hrvatsku kako u 2019., tako i u 2020. godini. Indeksi 2020./2019. daju nam jasnu sliku o padu broja dolazaka turista, bilo kod individualnog ili organiziranog načina dolaska, što je posljedica same pandemije i manjeg broja posjetitelja u državi.

Tablica 10. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu prema vrsti smještaja

	DOLASCI			NOĆENJA		
	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.
UKUPNO	19.566.146.	7.001.128	35,8	91.242.931	40.794.455	44,7
Hoteli i sličan smještaj	7.913.483	1.923.331	24,3	25.904.793	7.000.417	27,0
Odmarališta	8.701.797	3.772.831	43,4	46.119.691	24.631.721	53,4
Kampovi	2.943.802	1.301.220	44,2	19.173.976	9.139.206	47,7
Ostali smještaj	7.064	3.746	53,0	44.471	23.111	52,0
Domaći turisti	2.212.658	1.455.849	65,8	7.095.300	5.415.391	76,3
Hoteli i sličan smještaj	1.187.457	640.066	53,9	2.744.727	1.654.226	60,3
Odmarališta	928.807	713.565	76,8	3.809.197	3.232.930	84,9
Kampovi	90.662	98.967	109,2	503.962	507.702	100,7
Ostali smještaj	5.732	3.251	56,7	37.414	20.533	54,9
Strani turisti	17.353.488	5.545.279	32,0	84.147.631	35.379.064	42,0
Hoteli i sličan smještaj	6.726.026	1.283.265	19,1	23.160.066	5.346.191	23,1
Odmarališta	7.772.990	3.059.266	39,4	42.310.494	21.398.791	50,6
Kampovi	2.853.140	1.202.253	42,1	18.670.014	8.631.504	46,2
Ostali smještaj	1.332	495	37,2	7.057	2.578	36,5

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

Iz tablice 10. možemo vidjeti kako je kod domaćih turista najveći broj dolazaka u 2019. godini zabilježen u hotelskom smještaju dok je u 2020. godini najveći broj dolazaka zabilježen u odmaralištima. Kod stranih turista najveći broj dolazaka u 2019. i 2020. bilježi se u odmaralištima. Ista situacija se javlja i kod zabilježenog broja noćenja uz iznimku kod domaćih turista koji u 2019. godini najveći broj noćenja ostvaruju u odmaralištima. Kada gledamo cjelokupnu sliku broja dolazaka i noćenja kroz 2019. i 2020. godinu vidljivo je kako je najveći pad broja dolazaka zabilježen kod ostalih smještaja (53,0%), slijede kampovi (44,2%), odmarališta (43,4%), a najmanji pad od 24,3% zabilježen je kod hotela. Kod broja noćenja najveći pad ostvaren je u odmaralištima (53,4%), a zatim slijede ostali smještaj (52,0%), kampovi (47,7%) te hoteli (27,0%).

Tablica 11. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2020. godinu po županijama

		Ukupno	Domaći	Strani	Indeksi 2020./2019		
					Ukupno	Domaći	Strani
Republika Hrvatska	Dolasci	7.001.128	1.455.849	5.545.279	35,8	65,8	32,0
	Noćenja	40.794.455	5.415.391	35.379.064	44,7	76,3	42,0
Primorsko-goranska	Dolasci	1.323.560	270.558	1.053.002	44,6	76,0	40,3
	Noćenja	7.824.289	1.019.656	6.804.633	51,1	79,1	48,5
Ličko-senjska	Dolasci	267.856	48.860	218.996	32,6	98,1	28,4
	Noćenja	1.330.923	162.321	1.168.602	46,6	105,8	43,2
Zadarska	Dolasci	799.711	191.635	608.076	45,7	83,3	40,0
	Noćenja	400.046	1.005.817	4.468.605	55,5	89,6	51,1
Šibensko-kninska	Dolasci	400.046	96.332	303.714	39,6	59,9	35,8
	Noćenja	2.709.092	508.278	2.200.814	48,8	73,0	45,3
Splitsko-dalmatinska	Dolasci	1.223.590	208.302	1.015.288	33,5	71,1	30,2
	Noćenja	7.879.561	953.480	6.926.081	43,9	88,8	41,0
Istarska	Dolasci	1.736.315	174.601	1.561.714	38,7	57,4	37,4
	Noćenja	11.452.784	597.613	10.588.171	43,4	63,9	42,6
Dubrovačko-neretvanska	Dolasci	455.106	98.591	356.515	20,3	79,4	16,9
	Noćenja	2.407.399	399.139	2.008.260	28,9	97,0	25,3
Zagrebačka	Dolasci	42.206	18.568	23.638	30,2	57,5	22,0
	Noćenja	82.323	35.894	46.429	36,5	61,1	27,8
Krapinsko-zagorska	Dolasci	89.863	57.419	32.417	50,5	63,3	37,2
	Noćenja	200.684	135.598	65.086	51,9	63,4	37,6
Sisačko-moslavačka	Dolasci	12.985	8.496	4.489	34,2	45,8	23,0
	Noćenja	35.173	24.848	10.325	36,9	44,9	25,8
Karlovačka	Dolasci	101.861	31.101	70.760	27,9	92,2	21,4
	Noćenja	179.963	58.825	121.138	28,7	94,3	21,5
Varaždinska	Dolasci	45.180	21.340	23.840	55,6	58,1	53,5
	Noćenja	85.036	44.482	40.554	46,1	45,4	46,9
Koprivničko-križevačka	Dolasci	7.253	4.879	2.374	38,3	50,1	25,8
	Noćenja	17.856	11.299	6.557	51,0	60,4	40,2
Bjelovarsko-bilogorska	Dolasci	10.178	7.713	2.465	41,8	48,3	29,5
	Noćenja	34.624	26.745	7.879	44,7	49,3	33,9
Virovitičko-podravska	Dolasci	6.918	5.186	1.732	41,4	46,8	35,6
	Noćenja	14.102	9.779	4.323	31,5	30,8	33,3
Požeško-slavonska	Dolasci	9.347	7.764	1.583	47,4	55,2	28,0
	Noćenja	21.399	16.885	4.514	51,6	59,1	35,0
Brodsko-posavska	Dolasci	15.124	7.039	8.085	41,1	49,2	36,0
	Noćenja	24.390	11.800	12.590	4,6	46,0	36,6
Osječko-baranjska	Dolasci	42.820	32.738	10.082	39,8	48,9	24,8
	Noćenja	97.350	62.429	34.921	44,7	49,8	37,8
Vukovarsko-srijemska	Dolasci	29.380	24.980	4.400	36,5	38,6	27,7
	Noćenja	47.335	37.548	9.787	35,2	36,6	30,9
Međimurska	Dolasci	39.384	24.395	14.989	48,1	58,3	37,4
	Noćenja	95.673	53.049	42.624	48,6	61,6	38,5
Grad Zagreb	Dolasci	342.472	115.352	227.120	23,6	47,5	18,8
	Noćenja	780.077	239.906	540.171	29,6	53,0	24,7

Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

Tablica 11. nam daje detaljan uvid u dolaske i noćenja turista po županijama u 2020., odnosno godini zahvaćenoj pandemijom korona virusa. Prema podacima o ukupnom broju dolazaka Hrvatska je u 2020. godini ostvarila 7.001.128 dolazaka, dok je zabilježeno 40.794.455 ukupnih noćenja. U ukupnom broju dolazaka i noćenja najveći dio zauzeli su strani turisti sa ostvarenih 5.545.279 broja dolazaka i 35.379.064 broja noćenja. Indeks 2020./2019. pokazuje nam koliko je broja dolazaka i noćenja ostvareno u 2020. godini u odnosu na 2019. godinu.

Najveći broj dolazaka i noćenja bilježi Istarska županija, a najmanji Virovitičko-podravska županija.

Tablica 12. Dolasci i noćenja stranih turista u Republiku Hrvatsku kroz 2019. i 2020. godinu prema zemlji prebivališta

	DOLASCI			NOĆENJA		
	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.	2019.	2020.	Indeks % 2020./2019.
UKUPNO	17.353.488	5.545.279	32,0	84.147.631	35.379.064	42,0
Austrija	1.385.004	355.457	25,7	7.056.926	2.097.557	29,7
Češka	742.248	481.458	64,9	4.985.029	3.212.204	64,4
Italija	1.175.069	228.458	19,4	5.141.064	1.231.506	24,0
Mađarska	617.391	211.620	34,4	3.043.319	1.167.009	38,3
Njemačka	2.881.284	1.480.454	51,4	19.944.549	11.739.390	58,9
Poljska	932.678	642.927	68,9	5.860.815	4.353.828	74,3
Slovačka	439.538	145.310	33,1	2.817.452	970.540	34,4
Slovenija	1.426.246	769.264	53,9	7.503.053	4.727.223	63,0
Ujedinjeno Kraljevstvo	859.189	118.514	13,8	4.326.925	595.914	13,8

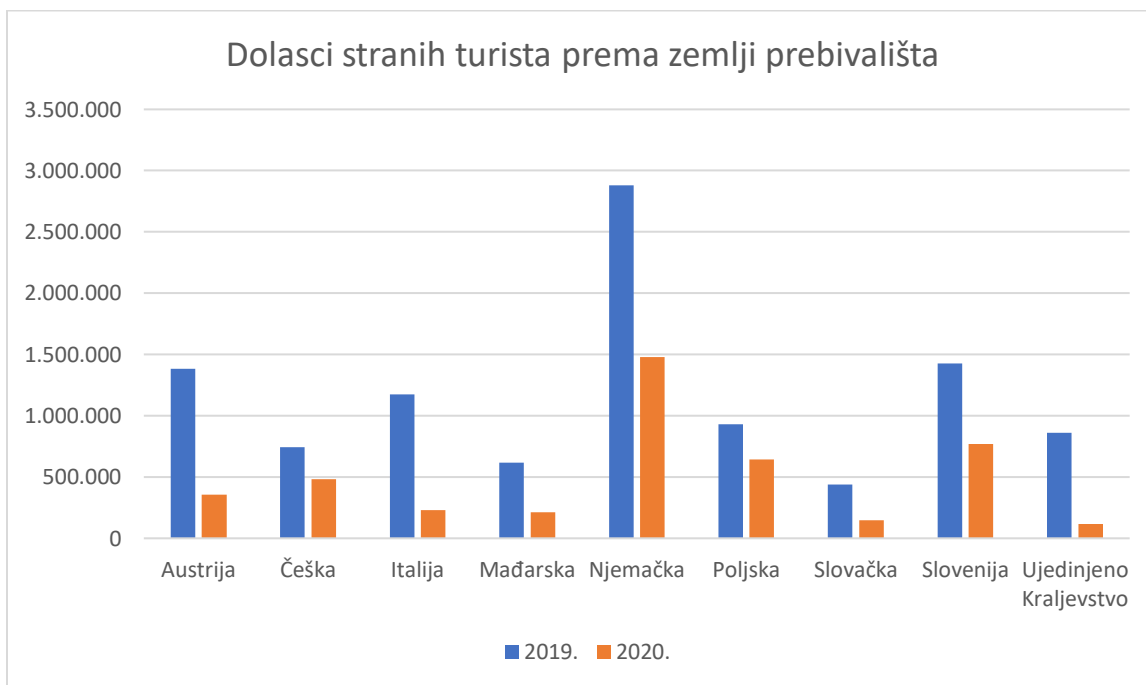
Izvor: Državni zavod za statistiku (2021.); Dolasci i noćenja turista u 2020., dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm, 25.08.2021.

Iz tablice 12. možemo vidjeti kako su turisti iz Njemačke, unatoč pandemiji COVID-19 ostvarili najveći broj dolazaka i noćenja kroz 2020. godinu i to 1.480.454 broja dolazaka (što čini 51,4% ostvarenih dolazaka u odnosu na 2019.) i 11.739.390 broja noćenja (što čini 58,9% ostvarenih noćenja u odnosu na 2019.).

Slijede noćenja turista iz Slovenije (13,4%), Poljske (12,3%), Češke (9,1%), Austrije (5,9%) i Italije (3,5%). Sve navedene zemlje ostvarile su pad noćenja turista u 2020. u odnosu na 2019. godinu.

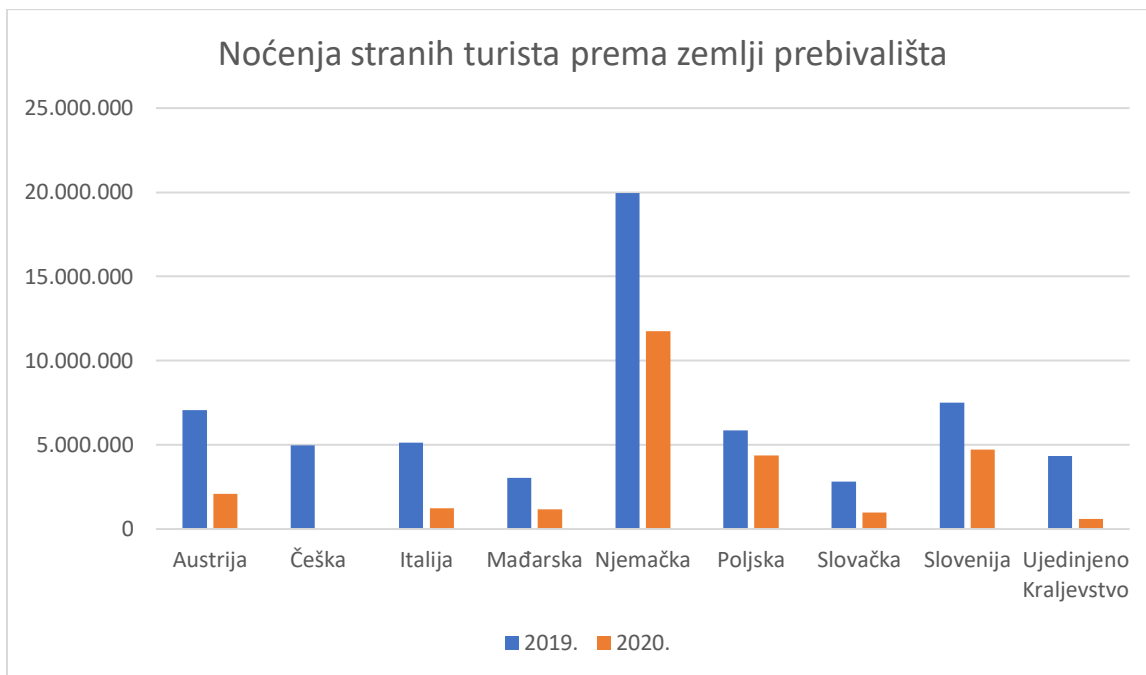
Slijedeći grafikoni dati će nam vizualnu sliku o dolascima i noćenjima stranih turista prema zemlji prebivališta.

Grafikon 3. Dolasci stranih turista u Republiku Hrvatsku kroz 2019. i 2020. godinu prema zemlji prebivališta

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Grafikon 4. Noćenja stranih turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu prema zemlji prebivališta

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Tablica 13. Deset gradova i općina s najvećim turističkim prometom u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu

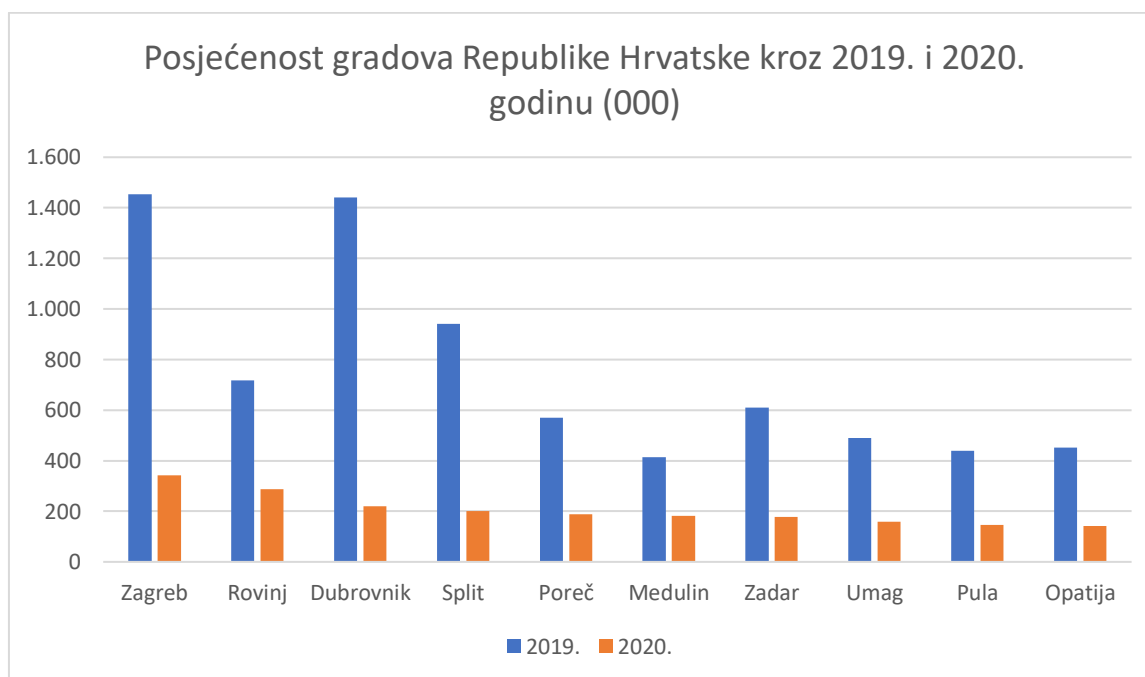
Grad/Općina	TURISTI (u 000)		Indeks 2020./2019.	NOĆENJA (u 000)		Indeks 2020./2019.
	2019.	2020.		2019.	2020.	
Zagreb	1.454	342	23,5	2.639	780	29,6
Rovinj	717	288	40,5	3.874	1.747	45,1
Dubrovnik	1.440	220	15,3	4.295	776	18,1
Split	941	202	21,3	2.735	812	19,7
Poreč	571	189	33,1	3.189	1.208	37,9
Medulin	415	183	44,1	2.544	1.237	48,6
Zadar	610	178	29,2	2.020	822	40,7
Umag	489	159	32,5	2.415	894	37,0
Pula	440	146	33,2	2.067	784	37,9
Opatija	452	143	31,6	1.372	500	36,5

Izvor: Minsistarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2020., izdanje 2021., str. 32

Najveći broj turista u 2019. godini posjetilo je glavni grad Hrvatske - grad Zagreb, koji bilježi 1.454.000 dolazaka. Tome je svakako pogodovalo održavanje Adventa u Zagrebu i razna kulturna

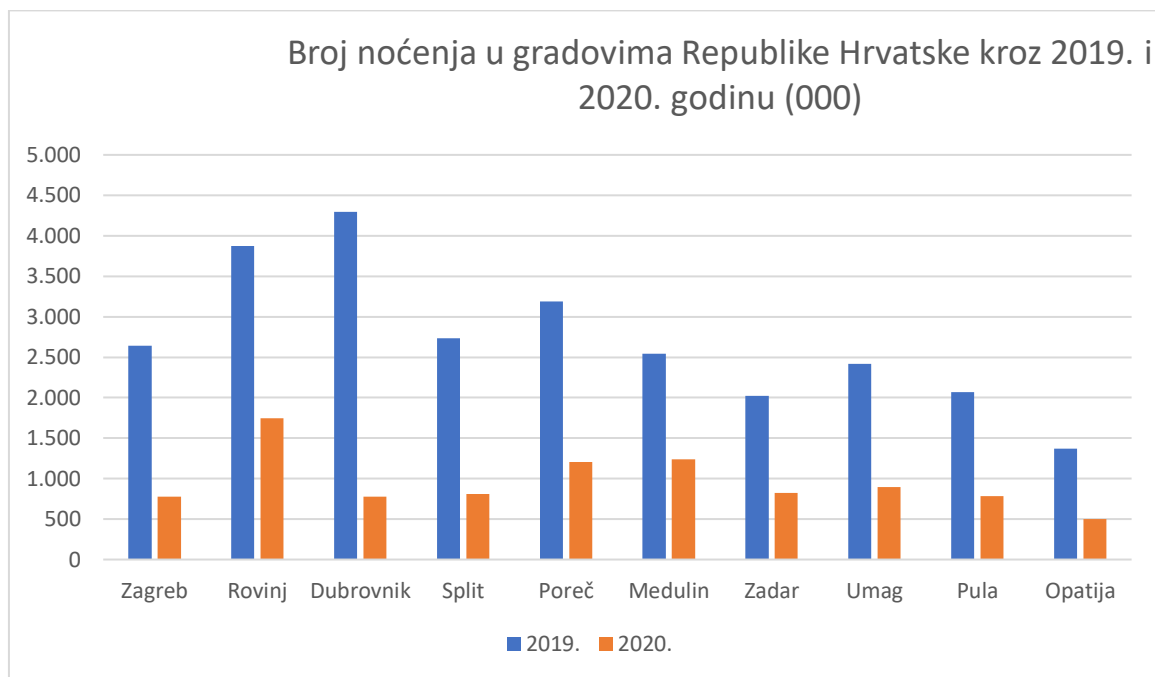
i društvena događanja koje je grad nudio. U broju posjetitelja slijedi ga grad Dubrovnik. U 2020. godini grad Zagreb osjetio je nagli pad u broju posjetitelja za čak 76,5%, dok Medulin bilježi najmanji pad broja posjetitelja od 55,9%. Što se tiče broja noćenja, u 2019. godini najviše je zabilježeno u Dubrovniku, a u 2020. godini u Rovinju. U 2020. godini vidljiv je veliki pad u broju turista i broju noćenja u odnosu na 2019. što ćemo vizualno prikazati i grafikonom.

Grafikon 5. Najposjećeniji gradovi Republike Hrvatske kroz 2019. i 2020. godinu.

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Grafikon 6. Broj ostvarenih noćenja u gradovima Republike Hrvatske kroz 2019. i 2020. godinu

Izvor: Izradio autor prema potrebama ovog rada

Tablica 14. Turistički promet na otocima u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu

OTOCI	TURISTI (u 000)		Indeks 2020./2019.	NOĆENJA (u 000)		Indeks 2020./2019.
	2019.	2020.		2019.	2020.	
Krk	818	246	30,1	4.540	1.457	32,1
Pag	428	219	51,2	2.806	1.595	56,9
Hvar	331	105	31,8	1.619	728	45,0
Brač	144	105	98,4	999	740	95,1
Rab	279	145	51,9	1.986	1.164	58,6
Korčula	175	66	38,0	927	458	52,3
Murter	123	68	55,3	890	529	59,5
Vir	95	56	58,95	718	435	60,58
Ugljan	27	25	93,6	221	211	95,3
Mljet	34	16	45,9	150	82	54,3
Pašman	31	26	83,9	274	236	86,1
Šolta	19	10	54,1	150	89	59,4
Lastovo	9	6	61,3	60	39	65,0

Izvor: Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2020., izdanje 2021., str. 32

Otok Krk bilježi najveći broj turista kroz 2019. i 2020. godinu, ali i najveći pad od 69,9% u broju turista u 2020. godini u odnosu na 2019. Osjetno najmanji pad imao je otok Ugljan od samo 6,4% u odnosu na rekordnu 2019. godinu.

Najveći broj noćenja u 2019. godini zabilježen je na otoku Krku (4.540.000 noćenja), dok je u 2020. godini tu poziciju preuzeo otok Pag (1.595.000 noćenja). Veliki pad od 67,9% u broju noćenja osjetio je otok Krk, a najmanji pad od 4,7% zabilježen je na otoku Ugljanu.

Tablica 15. Dinamika turističkog prometa u Republici Hrvatskoj po mjesecima u 2019. i 2020. godini

Mjesec	Dolasci		Noćenja	
	2019.	2020.	2019.	2020.
Siječanj	207.643	219.733	504.434	544.760
Veljača	264.484	278.741	549.613	610.491
Ožujak	449.620	104.391	943.716	289.621
Travanj	1.105.999	2.241	2.975.446	34.063
Svibanj	1.569.271	62.049	4.916.614	166.975
Lipanj	2.921.391	797.696	4.916.614	3.588.684
Srpanj	4.325.686	2.245.831	25.522.680	14.666.043
Kolovoz	4.712.039	2.467.957	27.771.360	16.697.261
Rujan	2.170.611	488.212	10.365.761	3.126.065
Listopad	1.076.316	184.539	3.080.470	617.927
Studeni	390.886	87.224	819.266	268.598
Prosinac	372.200	62.460	776.739	183.967

Izvor: *Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2020., izdanje 2021.*
Ministarstvo turizma Republike Hrvatske, Turizam u brojkama 2019., izdanje 2020.

Prema podacima iz tablice 15. možemo zaključiti kako Republika Hrvatska najveći broj turista bilježi kroz ljetne mjesec. Najveći broj dolazaka u 2019. i 2020. zabilježen je u kolovozu, a zatim ga slijedi srpanj. Također, ista situacija javlja se i kod broja noćenja.

5. ZAKLJUČAK

Turizam označava jednu od najvažnijih gospodarskih grana koja ima pozitivan utjecaj na cjelokupno zapošljavanje i gospodarski razvoj svake zemlje. Smatra se jako osjetljivom granom gospodarstva i mnogi čimbenici koji mogu imati nepovoljan utjecaj po njega nisu u domeni čovjeka niti čovjek može utjecati na njih.

Krajem 2019. godine nitko nije mogao naslutiti niti pretpostaviti u kakvoj situaciji će se naći hrvatsko, ali i svjetsko gospodarstvo već u prvoj polovici 2020. godine. Dok se Republika Hrvatska nadala još jednoj rekordnoj godini u nizu u području turizma, dogodila se nesvakidašnja situacija. Globalna pandemija korona virusa proširila se cijelim svijetom i u svega nekoliko mjeseci poljuljala gospodarstvo kako na globalnoj razini tako i u Republici Hrvatskoj. Još početkom te „kobre“ 2020. godine činilo nam se kako je nemoguće da virus dođe do Europe, a kamoli do jedne male Hrvatske, no već početkom ožujka 2020. i prvim potvrđenim slučajem zaraze u Republici Hrvatskoj situacija se potpuno mijenja. Dolazi do prvog lockdowna, ljudi počinju živjeti u strahu, a jedno od glavnih pitanja je bilo trebamo li se rukovati ili ne. Mnoge zemlje odabrale su razne pristupe kako bi na najbolji način zaštitile svoje stanovništvo, a velika većina odlučila se upravo za ograničavanje kretanja te ograničavanje ekonomskih aktivnosti.

Od samih početaka pandemije Covid-19 skoro sve zemlje svijeta uvele su određene epidemiološke mjere kojih se bilo potrebno pridržavati, a među prvim mjerama su se našle one mjere koje su ograničavale međunarodna putovanja, a također došlo je i do zatvaranja granica čime je snažno pogođen upravo sektor turizma. Zabrana putovanja te obavezna izolacija od 14 dana onemogućili su normalno obavljanje turističke djelatnosti u 2020. godini, što je za Hrvatsku predstavljalo veliki problem čiji prihodi od turizma inače zauzimaju izrazito velik udio u samom BDP-u. Također, možemo reći kako je broj noćenja i dolazaka turista u Republici Hrvatskoj u 2020.-toj godini, godini pandemije prouzročene korona virusom, imao značajan pad te se Republika Hrvatska u sektoru turizma našla u situaciji kakvu je imala prije 20-ak godina.

Organizirati poslovanje u doba pandemije doista je teško. Poduzetnici bi svakodnevno trebali pratiti sve izmjene koje se donose prije svega na državnoj razini te na dnevnoj bazi donositi ili mijenjati svoje poslovne odluke, održavati čvrstu i konkretnu komunikaciju sa zaposlenicima, a na temelju iskustva iz 2020. godine usmjeriti svoje poslovanje i na domaće tržište.

Na temelju provedene analize utjecaja pandemije Covid-19 na malo gospodarstvo u turizmu Republike Hrvatske i usporedbe turističkih pokazatelja iz 2019. i 2020. godine možemo zaključiti kako je Hrvatska u svim segmentima turizma ostvarila veliki pad i gubitke u 2020. godini. Iz toga proizlazi da će u području turizma, u narednih nekoliko godina, bitka za svakog gosta biti vrlo žestoka jer Hrvatska se ne vraća jedina na turističku scenu. Ukoliko se poradi na dobroj komunikaciji sa gostom te pruži interesantna i atraktivna ponuda, u borbi za tržište možemo kroz narednih nekoliko godina, izaći kao pobjednici.

Kako i koliko brzo će se Republika Hrvatska oporavljati od krize uzrokovane pandemijom, tek nam preostaje za vidjeti. Nažalost, ne možemo znati što nas još sve očekuje u borbi sa korona virusom, a mnoga pitanja poput - „kako će svijet jednog dana izgledati, hoćemo li se moći vratiti na ono što se nekada smatralo „normalnim“, što nam sve ova kriza donosi u budućnosti, u kojim područjima će biti potrebne brze promjene i kakve nas sve posljedice očekuju“ – će još neko vrijeme tražiti svoje odgovore.

POPIS LITERATURE:

Knjige:

1. Barbić, J. (2020.) Zakon o trgovačkim društvima, Zagreb: Organizator
2. Bistričić, A., Agatić, A., Trošić, N., (2011.) Značaj poslovanja malih i srednjih poduzeća u gospodarstvu Republike Hrvatske i gradovima zemalja Europske Unije, Rijeka: Pomorski fakultet
3. Cetinski V., Milohnić i., Perić M., (2009.): Menadžment malog i srednjeg ugostiteljskog poduzeća, Sveučilište u Rijeci
4. Cvijanović, V., Marović, M., Struk, B., (2008.) Financiranje malih i srednjih poduzeća, Zagreb: Binoza press
5. Čavlek N., Bartoluci M. (2011.): Turizam – Ekonomske osnove i organizacijski sustav, Zagreb, Školska knjiga
6. Galičić V., Laškarin M. (2016.), Principi i praksa turizma i hotelijerstva, Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu Opatija
7. Kersan Škrabić I., Banković M., (2008.): Malo gospodarstvo u Hrvatskoj i ulazak u Europsku uniju, Pula: Sveučilište u Puli
8. Škrtić, M., Mikić, M. (2011.) Poduzetništvo, Zagreb: Sinergija nakladništvo

Članci, studije, brošure:

1. Čorak, S., Gjurašić, M., (2021.) Covid-19: Prijetnja i prilika za HR turizam, Zagreb: Institut za turizam
2. Kersan Škrabić I., Banković M., (2008.): Malo gospodarstvo u Hrvatskoj i ulazak u Europsku uniju, Pula
3. Klarić, Z. (2020.), Širenje koronavirusa u svijetu i hrvatski turizam, Zagreb, Institut za turizam
4. Kranjčević, J. (2020.), Turizam i zdravstvena sigurnost, Zagreb, Institut za turizam
5. Mataković, H. (2020.), COVID-19 kriza, provedba sigurnosnih mjera i turizam, Zagreb, Institut za turizam

6. Mornar A. (2019.), Uloga i značaj malih i srednjih poduzeća u razvoju hrvatskog gospodarstva, Završni rad, Split: Ekonomski fakultet - Sveučilište u Splitu
7. Rajsman M., Petričević N., Marjanović V., (2013.): Razvoj malog gospodarstva u Republici Hrvatskoj, Ekonomski vjesnik
8. Šutalo I., Ivandić N., Marušić, Z. (2011.), Ukupan doprinos turizma gospodarstvu Hrvatske, Input-output model, Ekonomski pregled

Ostali izvori:

1. Ceper (2020.), Izvješće o malim i srednjim poduzećima u Hrvatskoj – 2020, Zagreb
2. Hrvatska turistička zajednica (2020.), Turizam u brojkama 2019. [online], Zagreb, dostupno na: https://www.htz.hr/sites/default/files/2020-07/HTZ%20TUB%20HR_%202019%20%281%29.pdf
3. Državni zavod za statistiku (2020.), Dolasci i noćenja turista u 2019. [online], Zagreb, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2019/04-03-02_01_2019.htm
4. Državni zavod za statistiku (2021.), Dolasci i noćenja turista u 2020. [online], Zagreb, dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2020/04-03-02_01_2020.htm
5. Ministarstvo turizma i sporta Republike Hrvatske, dostupno na: <https://mint.gov.hr>
6. Narodne novine (2021.), Odluka o usvajanju Programa dodjele državnih potpora sektoru turizma i sporta u aktualnoj pandemiji COVID [online], Zagreb, Vlada Republike Hrvatske, dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2021_02_10_194.html
7. Brkljača, I. (2021.) Hrvatski turizam u doba pandemije: osvrt na 2020. i pregled na 2021. [online], Ekonomski lab, dostupno na <https://arhivanalitika.hr/blog/hrvatski-turizam-u-doba-pandemije-osvrt-na-2020-i-pogled-na-2021/>
8. Europski parlament (2021.) Potpora EU-a turističkoj industriji [online], dostupno na <https://www.europarl.europa.eu/news/hr/headlines/society/20200429STO78175/covid-19-potpورا-eu-a-turistickoj-industriji>
9. Službena stranica Vlade za pravodobne i točne informacije o koronavirusu, s Interneta, Vlada Republike Hrvatske, dostupno na <https://www.koronavirus.hr/>
10. Eurokonzalting, Bespovratna sredstva Ministarstva turizma za hotele, kampove, ostale objekte za smještaj, OPG-e, bazene i posebne oblike turizma [online], dostupno na

<https://www.eurokonzalting.com/index.php/bespovratna-sredstva-i-krediti/item/391-bespovratna-sredstva-ministarstva-turizma-za-hotele-kampove-ostale-objekte-za-smjestaj-opg-e-bazene-i-posebne-oblike-turizma>

11. Rihelj, G., (2020.) Jesu li „COVID putovnice“ jedno od rješenja za oporavak turizma? [online], Turistički news portal, dostupno na <https://hrturizam.hr/jesu-li-covid-putovnice-jedno-od-rjesenja-za-oporavak-turizma/>
12. Hrvatska turistička zajednica(2020.) Predstavljen projekt „Safe stay in Croatia“ [online], dostupno na <https://www.htz.hr/hr-HR/press/objave-za-medije/predstavljen-projekt-safe-stay-croatia>
13. Narodne novine (2016.) Zakon o poticanju razvoja malog gospodarstva, Zagreb, Narodne novine d.d.
14. Narodne novine (2020.) Zakon o pružanju usluga u turizmu, Zagreb, Narodne novine d.d.
15. Sočković K. (2021.): Mala poduzeća najviše će biti pogođena posljedicama epidemije, dostupno na <https://privredni.hr/mala-poduzeca-najvise-pogodena-koronavirusom>
16. Kulturna baština u doba Covid-19 krize (2021.), dostupno na: <https://www.poslovni-savjetnik.com/aktualno/kulturna-bastina-u-doba-covid-19-krize>

POPIS SLIKA:

Slika 1. Funkcije turizma	22

POPIS TABLICA:

Tablica 1. Kriterij razvrstavanja poduzeća.....	6
Tablica 2. Financijske potrebe malih i srednjih trgovačkih društava.....	13
Tablica 3. Kratkoročni kredit kao oblik financiranja malih i srednjih trgovačkih društava	15
Tablica 4. Dugoročni kredit kao oblik financiranja malih i srednjih trgovačkih društava.....	15
Tablica 5. Prihodi od turizma u Republici Hrvatskoj.....	26
Tablica 6. Osnovni pokazatelji razvoja turizma.....	29
Tablica 7. Opći podaci o Republici Hrvatskoj	30
Tablica 8. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu.....	46
Tablica 9. Noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu prema načinu dolaska	48
Tablica 10. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu prema vrsti smještaja	49
Tablica 11. Dolasci i noćenja turista u Republici Hrvatskoj kroz 2020. godinu po županijama ...	51
Tablica 12. Dolasci i noćenja stranih turista u Republiku Hrvatsku kroz 2019. i 2020. godinu prema zemlji prebivališta	52
Tablica 13. Deset gradova i općina s najvećim turističkim prometom u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu.....	54
Tablica 14. Turistički promet na otocima u Republici Hrvatskoj kroz 2019. i 2020. godinu.....	56
Tablica 15. Dinamika turističkog prometa u Republici Hrvatskoj po mjesecima u 2019. i 2020. godini.....	57